

Ida Kelavuori
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK) + diakonian virkakelpoisuus
Opinnäytetyö, 2018

TUNNE- JA VUOROVAIKUTUSTAITOJEN KERHO VIIDESLUOKKALAISILLE TYTÖILLE

”Salaisuudet”

TIIVISTELMÄ

Kelavuori, Ida.

Tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerho Salaisuudet.

Syksy 2018.

53s., 1 liite.

Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Sosiaalialan koulutusohjelma, diakonian suuntautumisvaihtoehto.

Sosionomi-diakoni (AMK).

Opinnäytetyön tavoitteena oli suunnitella ja kehittää tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerho. Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä yhden Vantaan kaupungin peruskoulun kanssa. Kerhon mallia voidaan hyödyntää sosiaali-, terveys- ja kirkon alan työssä.

Tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerhoon valikoitiin viisi osallistujaa. Työntekijä ja koulukuraattori olivat ohjaajia. Kaikki osallistujat olivat viidesluokkalaisia tyttöjä. Heidän osallistumisensa kerhoon oli vapaaehtoista. Salaisuudet -kerholla oli neljä tapaamiskertaa kevään 2018 aikana. Jokaisella tapaamiskerralla oli eri teema liittyen tunne- ja vuorovaikutustaitoihin. Tytöt osallistuivat kerhon tapaamisien suunnitteluun. Tapaamisien jälkeen tytöille järjestettiin palautehaastattelu, jonka tarkoituksena oli kerätä osallistujilta heidän kokemuksiaan kerhon toiminnasta.

Tunne- ja vuorovaikutuksen kerhoa arvioitiin palautehaastattelun ja toisen ohjaajan, koulukuraattorin, kanssa käytyjen keskustelujen kautta. Sisällöltään tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerho oli onnistunut kokonaisuus. Siinä korostui tyttöjen osallisuuden huomioiminen ja tunne- sekä vuorovaikutustaitojen harjoittelu. Kerhon aikana ehdittiin järjestää vain neljä tapaamiskertaa, joka vähentää tuotoksen luotettavuutta. Palautehaastattelun vastauksista käy ilmi, että tytöt olivat toimintaan tyytyväisiä.

Jotta kerhon toiminta olisi tuloksellisempaa, tulisi kerholle taata useampia tapaamisia. Tapaamiset olisi hyvä toteuttaa kerran viikossa. Kerhoa suositellaan järjestettävän puolen vuoden ajan, jolloin tapaamisia ehditään pitämään useampia. Kerhon tapaamisien suunnittelussa tulee ottaa osallistujien mielenkiinnon kohteet huomioon. Kerho oli kokonaisuudessaan onnistunut, mutta se kaipaa tulevaisuudessa kehittämistä.

Asiasanat: kouluikäiset, osallisuus, sosioemotionaaliset taidot, sosiaaliset taidot, tyttötyö.

ABSTRACT

Kelavuori, Ida.

Emotional and communicational skills club "The Secrets".

Fall 2018.

53 p. One appendice.

Diaconia University of Applied Sciences.

Degree in Social Services, Option in Diaconial Social Work.

Bachelor of Social Services (UAS).

This thesis has been worked together with one of the schools in the city of Vantaa. The thesis aimed to plan and develop a club, that will improve emotional and communicational skills. This club is supposed to be utilized in the fields of social work and parishes.

The club is called The Secrets, it had five participants and the participation was voluntary. All five participants were girls from the fifth grade. The club for practicing emotional and communicational skills had four meetings during the spring 2018.

The girls were involved in the planning of the clubs meetings. All meetings had a different theme concerning emotional and communicational skills. After these four meetings the girls were interviewed. The questions in the interview were about the success of the meetings. The interview was part of evaluating the club.

Other ways evaluating the club were development-orientated conversations with the other instructor after every meeting. The second instructor was the school's social worker. The success of this club has also been reviewed through the literature. The content of the club was a success because it combined the involvement of the girls and learning more about the emotional and communicational skills. The club had only four meetings and because of that the trustworthiness of this project is affected. But we can tell by the answers of the interview, that the girls were satisfied by the content of the club.

Reviewing this club, it can be stated that for this club to be more reliable it should have more meetings. It is recommended that this club should be active for six months. It's important to take care of the involvement of the girls. In its entirety the club for emotional and communicational skills was successful but it needs to be further developed.

Keywords: emotional skills, girl work, school-age children, participation, social skills

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 LAPSUUDEN JA NUORUUDEN VÄLIMAASTOSSA.....	6
2.1 Viidesluokkalaisen kehitys	6
2.2 Keskilapsuuden haasteita	7
2.3 Tyttötyön tärkeys.....	11
3 LAPSEN KEHITYSTÄ TUKEVAT TAIDOT JA TEEMAT	14
3.1 Tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittyminen	14
3.2 Osallisuuden kokeminen	18
3.3 Myönteisyys mukana arjessa	20
4 TUNNE- JA VUOROVAIKUTUSTAITOJEN KERHO SALAISUUDET	23
4.1 Salaisuudet -kerhon syntyminen	23
4.2 Kerhon tarkoitus ja tavoitteet.....	24
4.3 Kerhotoiminnan suunnittelu.....	25
5 TUNNE- JA VUOROVAIKUTUSTAITOJEN KERHON TAPAAMISET	27
5.1 Salaisuudet -kerho alkaa.....	27
5.2 Ensimmäinen tapaaminen: tutustutaan toisiimme	28
5.3 Toinen tapaaminen: sosiaalinen media.....	30
5.4 Kolmas tapaaminen: erilaiset tunteet	32
5.5 Neljäs tapaaminen: rakkaus.....	34
6 SALAISUUDET-KERHON ARVIOINTI.....	34
6.1 Ohjaajien arviointi	34
6.2 Tyttöjen arviointi	35
6.3 Kerhon toiminta seurakunnassa.....	36
7 POHDINTA	41
7.1 Opinnäytetyön eettisyys	41
7.2 Tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerhon kehittäminen	42
7.3 Pohdinta ja arviointi.....	43
7.4 Jatkokehittämisideoita.....	45
LÄHTEET.....	47
LIITE 1.	52

1 JOHDANTO

Suomessa on 2000-luvun aikana investoitu paljon lasten sekä lapsiperheiden eri palveluihin. Investoinnit on kohdennettu hoitavien palveluiden kehittämiseen, mutta varsinaista näyttöä hyvinvoinnin lisääntymisestä ei ole kertynyt. (Pekkarinen, Vehkalahti & Myllyniemi 2012, 26.)

Keskilapsuus on muutoksien täyteistä aikaa kehittyvän ihmisen elämässä. Tuolloin eletään seitsemästä vuodesta noin 12-vuoteen ajoittuvaa jaksoa. (Nurmi ym. 2014.) Keskilapsuudessa siirrytään koulumaailmaan ja aloitetaan harjoittelemaan ihmissuhdetaitoja uusien vertaisten kanssa. Noiden ikävuo- sien väliin kuuluu uusia kaverisuhteita, alkavaa itsenäistymistä vanhemmista ja yhteiskunnan sääntöjen opettelua.

Suomalaisessa kulttuurissa meillä on usein tapana ajatella, että kyllä tytöt pärjäävät itseksensä. Tällainen asennoituminen voi joko kannustaa tyttöjä itsenäisyyteen tai se voi laiminlyödä heidän tarpeitaan. (Näre 2010, 44.) Siksi on tärkeää kiinnittää huomioita myös hyvin suoriutuviin tyttöihin.

Opinnäytetyössä korostetaan tyttöjen asemaa yhteiskunnassa ja tyttötyön tärkeyttä sen näkökulmasta. Koulua käyvän 7-14-vuotiaan tytön kehitykseen kuuluu tavoittaa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen kehityksen tasapaino. Valitettavasti tyttöjen taipumus kehittyä fyysisesti aikaisemmin luo paineita kasvaa aikuiseksi ilman riittävää emotionaalista kypsyyttä (Näre 2010, 44). Yksi tyttötyön suosituimmista muodoista on tyttöryhmät. Tyttöryhmien tavoitteena on vertaisuudenkokemus, yhteisöllisyys ja vertaisilta saadut näkökulmat omaan elämään. Tyttöryhmä toimii paikkana, jossa saa tuntea ja oppia tunnistamaan tunteita itsessään. (Siljamäki 2012, 31-32.)

Opinnäytetyön teemojen ajankohtaisuus vie kehittämishanketta eteenpäin. Tunne- ja vuorovaikutustaidot ovat sosiaalisia taitoja, joita opettelemme muilta ihmisiltä ja kasvuympäristöstämme. Sosiaalisiin taitoihimme vaikuttaa myös synnynnäinen temperamenttimme (Keltikangas-Järvinen 2011). Tunne- ja vuorovaikutustaidot kantavat ihmisen kehittymistä aina loppuun saakka.

Sosiaalisten taitojen puutetta on havaittavissa myös sosiaalisessa mediassa. Yhä nuoremmilla lapsilla on pääsy internetiin ja sosiaalisen median alustoihin, siksi on tärkeää että, sekä koulu että vanhemmat ovat tietoisia lapsiensa internetin käytöstä. Tähän on kuitenkin monia lähestymistapoja. Opinnäytetyön avulla pyritään tuomaan positiivisen palautteen antaminen jokapäiväiseksi tavaksi.

Lisäksi opinnäytetyössä avataan seurakunnan varhaisnuorisotyön merkitystä ja mahdollisuuksia sekä tuodaan esiin syitä miksi diakoniatyöntekijä voi toimia kerho-ohjaajana. Seurakunta pystyy monipuolisesti ottamaan osaa tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittämiseen sekä tekemään laadukasta työtä lasten ja nuorten parissa.

Tämän työn tarkoituksena on suunnitella ja kehittää tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerhomalli viidesluokkalaisille tytöille. Kerhon tavoitteena on edistää myönteistä ja osallistavaa tyttötyötä. Tavoitteena on, että kerhoa voidaan soveltaa useissa toimintaympäristöissä kuten esimerkiksi kouluissa ja seurakuntien lapsi- ja nuorisotyössä.

2 LAPSUUDEN JA NUORUUDEN VÄLIMAASTOSSA

2.1 Viidesluokkalaisten kehitys

Keskilapsuus on käsite, jolla kuvataan kuusivuotiaan lapsen kehitystä aina 12 ikävuoteen saakka. Keskilapsuuteen kuuluu monia merkityksellisiä muutoksia sekä lapsessa että hänen ja aikuisten välisessä vuorovaikutuksessa (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2014). Yksi suurimmista muutoksista tapahtuu, kun lapsesta tulee koululainen. Kouluympäristö muo-
vaa lapsen kognitiivista ja sosioemotionaalista kehitystä, mikä useimmiten joh-
taa käyttäytymisen muuttumiseen (Nurmi ym. 2014).

Tämän ikäryhmän lapsien kehitykseen vaikuttavat kasvuympäristö sekä lap-
sen ja hänen vanhempansa välinen vuorovaikutus. (Nurmi ym. 2014.) Ala-aste
ikäisten lasten leikit harvemmin johtavat todellisiin riitatilanteisiin, mutta jos
näin kuitenkin käy, voi se olla merkki lapsen sosiaalisten taitojen puutteesta,
esimerkiksi vuorovaikutustilanteissa lähetettävien tai tulkittavien sosiaalisten
viestien tulkinnassa (Nurmi ym. 2014). Tehtyjen tutkimuksien mukaan 10-25
prosentilla lapsista on merkittäviä mielenterveydellisiä ongelmia (Broberg ym.
2005, 21; Määttä & Rantala 2016, 8). On myös huomattu, että suurkaupun-
geissa asuvilla lapsilla on huomattavasti enemmän merkkejä vakavista psyy-
kisistä häiriöistä. (Broberg ym. 2005, 21.)

Moraalin kehittyminen ja vastuunottaminen kehittyvät vähitellen lapsen kasva-
essa. Kasvattajien ei tarvitse pelätä lapsen ensimmäisiä hetkiä, kun lapsi koh-
taa oman vastuullisuutensa. Turvallisin tapa oppia tekemään moraalisia valin-
toja on turvallisessa ympäristössä, jolloin lapsella on mahdollisuus kysyä apua
ja neuvoja aikuisilta tai omilta vanhemmiltaan. (Nurmi 2016, 92.) Valinnat hy-
vän ja pahan välillä ovat tärkeitä kasvunhetkiä lapsille ja nuorille. Lapset tarvit-
sevat ympärillä olevien ihmisten esimerkkiä, käyttäytymissäantöjä ja opas-
tusta, jotta he voivat kehittyä eettisesti. Ihmisten omatunto ja moraalitaju syn-
tyvät, kun peilaamme itseämme toisiin. (Nurmi 2016, 194-195.)

Lapsen arvomaailman kehittymisen takia olisi tärkeää keskustella lapsen kanssa erilaisista säännöistä ja kielloista. Niitä on hyvä vertailla eri tilanteissa, sillä se auttaa lasta huomaamaan syitä, joiden takia säännöt on luotu. (Nurmi 2016, 197.) Lawrence Kohlbergin moraalisen kehityksen teorian mukaan kouluikäinen lapsi on usein murrosikään saakka esikonventionaalisella tasolla. Esikonventionaalinen moraalinen taso tarkoittaa, lapsen moraalisen ajattelun ohjautuvan ensimmäiseksi palkkioiden ja rangaistusten mukaisesti, eli lapselle oikean ja väärän määrittelevät heidän elämässään ympäröivät aikuiset (Nurmi 2016, 200).

Egosentrisyys kouluiässä tarkoittaa lapsen autenttista vaikeutta ymmärtää asioita toisen ihmisen näkökulmasta. Vasta keskilapsuuden loppupuolella lapsi alkaa ”vapautumaan” egosentrisyydestä ja hän alkaa hiljalleen kehittymään taidossaan asettua toisen ihmisen asemaan. Lapsen kyky arvioida sosiaalisia tilanteita kehittyy kouluiässä, mutta esimerkiksi hänen kykynsä arvioida toisten ihmisten tarkoituksia, toimintaa ja tunteita asettumalla toisen asemaan kehittyy vähitellen. Vasta keskilapsuuden loppupuolella 11-12-vuoden iässä lapsi pystyy astumaan vuorovaikutuksen ulkopuolelle ja pystyy tarkastelemaan tilannetta ulkopuolisen silmin (Nurmi ym. 2014). Kuitenkin hyvät vuorovaikutuskokemukset tutun vanhemman tai muun huoltajan kanssa lisäävät lapsen turvallisuuden tunnetta, jolloin lapsella on myös mahdollisuus tutkia uteliaasti uusia asioita ympäristössään. (Mäntymää ym. 2016.)

2.2 Keskilapsuuden haasteita

Keskilapsuuden haasteet ovat lapsille kasvu- ja kehityskokemuksia. Haasteet voivat liittyä omaan perheeseen, kavereihin, oppimisvaikeuksiin, ihmissuhteisiin internetissä tai koulukiusaamiseen.

Osa suomalaisista lapsista kokee perheissään köyhyyttä. Köyhyys tuottaa eriarvoistumista yhteiskunnassamme, kun kaikilla ei ole samat

mahdollisuudet. (Määttä & Rantala 2016, 8-9.) Köyhissäkin lapsiperheissä tehdään ansiotyötä, mutta toimeentulo ei ole riittävää. Ansioiden riittämättömyyteen vaikuttavat vähäinen koulutus, pätkätyöt ja osa-aikaisuus sekä pienituloisuus.

Köyhien lapsiperheiden vanhemmat joutuvat tasapainoilemaan perheen ja työn välillä, jolloin vanhemman mahdollisuudet tukea lasta kotona heikentyvät. Lapsiperheiden köyhyys on tutkimuksien mukaan osoittautunut riskiksi lasten ja nuorten syrjäytymiselle. (Määttä & Rantala 2016, 9-10.) Tämä vaikuttaa lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen siksi on tärkeää, että lapsella olisi edes yksi turvallinen ja pysyvä aikuinen elämässä.

Köyhyys näkyy myös kouluissa. Köyhyyden aiheuttama eriarvoistuminen voi näkyä lasten sosiaalisessa asemassa tai osallisuudessa. Tämä voi vaikuttaa lasten tärkeisiin kaverisuhteisiin. Pahimmassa tapauksessa köyhyyden tuoma stigma voi kärjistyä kiusaamiseen. (Määttä & Rantala 2016, 12.)

Lastenpsykiatrit ovat huolissaan siitä, että koulujen ryhmäkoot kasvavat. Lisääntyneet ärsykkeet luokkahuoneessa herkistävät lapsen informaation käsittelykykyä. Lapsilla on vuoden 2015 kouluterveyskyselyn mukaan melko usein koulu-uupumusta. (Määttä & Rantala 2016, 10.) Sen sijaan että keskittyttäisiin puhumaan lasten ja nuorten ongelmista, olisi hyvä keskittyä arvioimaan lapsuuden kehitysyhteisöjä tai kehitysympäristöjä. (Määttä & Rantala 2016, 17.) Valitettavasti keskustelut lapsuudesta ja nuoruudesta ovat usein ongelmalähdeksiä. Kun puhutaan terveydestä, puhutaan sairauksista ja kun puhutaan hyvinvoinnista, puhutaankin pahoinvoinnista. (Pekkarinen, Vehkalahti & Myllyniemi 2012, 27.)

Haasteeksi keskilapsuuttaan elävien lasten elämään on tullut internetin tuomat uudet ulottuvuudet. Lisääntyvän teknologian, median ja globalisoitumisen myötä yhä nuoremmat tytöt ja pojat kokevat ulkonäköpaineita. Yhä nuoremmat lapset kohtaavat entistä avoimempaa seksuaalista kielenkäyttöä,

pukeutumista ja pelejä. Siitä, onko sillä positiivinen tai negatiivinen vaikutus lapsen seksuaaliselle kehitykselle, ei ole tutkittua varmuutta (Nurmi ym. 2014).

Nykypäivän lapsille on täysin luontaista käyttää internetiä ja sosiaalista mediaa, sillä he ovat syntyneet keskelle teknologian kehitystä. Tehtyjen tutkimuksien mukaan lasten ruutuaikaa, eli puhelimen, television tai tietokoneen ääressä vietettyä aikaa, tulisi rajoittaa noin kahteen tuntiin päivässä. Jos vielä kehittyvät lapset viettävät liikaa aikaa ruutujen ääressä, se voi mahdollisesti vaikuttaa heidän kehitykseensä, esimerkiksi lisätä sosiaalista passiivisuutta, hidastaa kielen kehitystä ja häiritä nukkumista. (Nurmi ym. 2014.) Lasten huoltajilla on suurin vastuu ruutuajan rajoittamisessa. Mediayhteiskunnassa myös kasvattajan tulee ymmärtää uudenlaista nuoruutta, johon sisältyy jatkuva mediasuhde. (Salasuo & Hoikkala 2016, 151).

Lapsilla on vaarana tulla hyväksikäytetyksi sosiaalisessa mediassa tai internetissä, sillä heidän kehityksensä ei ole vielä täysin valmis. Kouluikäisen kyky arvioida sosiaalisia tilanteita on vasta kehittymässä. Lapsen kyky arvioida toisten ihmisten tarkoituksia tai toimintaa kehittyy hiljalleen. (Niemi ym. 2014.)

Siksi olisi suositeltavaa, että lasten vanhemmat pysyisivät tietoisina siitä, missä omat lapset sosiaalisessa mediassa ja internetissä liikkuvat. Sosiaalisen median sovellukset kuten Facebook, Instagram ja Snapchat vaativat käyttäjiltään vähintään 13-vuoden iän. Internetissä on yllättävän helppoa vaihtaa omaa syntymävuotta, ilman vanhempien tietämystä. (Bryant 2018, 3.)

Lapset eivät osaa itse täysivaltaisesti arvioida, millaisille ihmisille he internetissä puhuvat. Lapset voivat törmätä mediasovelluksessa aikuisiin, jotka toimivat väärin perustein. On tärkeää käydä yhdessä lapsen kanssa läpi mitä tulee tehdä, jos jonkun ihmisen toiminta tai kommentit sosiaalisessa mediassa tuntuvat ikävältä tai ahdistavalta.

Kouluissa kiusataan edelleen. Kiusaaminen voi ilmetä fyysisesti koulussa tai epäsuorasti esimerkiksi sosiaalisen media sovelluksissa inhottavina viesteinä

tai kuvina. Internet on tehnyt epäsuoran kiusaamisen helpoksi tänä päivänä. Kiusaamista usein motivoi sosiaalisen vallan halu, mutta se edellyttää aina ryhmäilmion kiusaamisen taustalle, johon kuuluvat kiusaaja, kiusattu sekä ti-
lannetta seuraavat ulkopuoliset. Ulkopuoliset sivusta katsojat ovat hiljaisia kiu-
saamisen hyväksyjiä, elleivät he puutu siihen. Kiusaaminen sosiaalisessa me-
diassa voi ilmetä esimerkiksi syyttelynä tai hylkäämisenä vertaisten toimesta
(Bryant 2018, 15-16).

Nevalaisen (2016, 82) mukaan kiusaamisen olemassa oloa ei voida ennakoida
tai kieltää, mutta on sitäkin tärkeämpää kiinnittää huomioita siihen, miten kou-
luyhteisö suhtautuu koulukiusaamiseen ja sen ennaltaehkäisemiseen. Koulu
ei välttämättä aina tavoita oppilaidensa välisiä sosiaalisia suhteita, ja tämän
vuoksi esimerkiksi koulukiusaamisen havaitseminen voi olla hankalaa oppilas-
ryhmän ulkopuolisille ihmisille. (Pekkarinen, Vehkalahti & Myllyniemi 2012,
49.)

Kiusaaminen on sekä kiusaajalle että kiusatulle kehityksellisesti vakavaa. Kiu-
saajille koulukiusaaminen saattaa olla askel muunlaiseen epäsosiaaliseen tai
epärehelliseen toimintaan (Ritokoski 2016, 67-68). Kiusatulle kiusaaminen voi
aiheuttaa elämän mittaiset traumat. Kiusatuksi joutuminen on yhdistettävissä
masentuneisuuteen ja useiden päivien sairausoireiden kokemiseen. Koulukiu-
saaminen vaikuttaa nuorten vertaissuhteisiin, opiskelumotivaatioon ja sitä
kautta myöhemmin työelämään sekä yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Koulukiu-
saaminen on vahingoittavaa sekä kiusaajille että kiusatuille, ja niin myös hei-
dän psyykkiselle, fyysiselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnilleen. (Pekkarinen, Veh-
kalahti & Myllyniemi 2012, 53.)

Ryhmästä torjuminen voi aiheuttaa lapselle sosiaalisen kehityksen vaikeuksia,
mikä voi ilmetä alakuloisuutena tai aggressiivisuutena. Toisten lasten hyljek-
sintä on yhteydessä oppilaan oma tekemiin negatiivisiin arvioihin koulusta ja
opettajasta, heikkoon koulumenestykseen ja mielenterveyden sekä fyysisen
terveyden ongelmiin. (Nurmi ym. 2014.)

Bryant (2018, 20-21) kirjoitti julkaisussaan ”punaisista merkeistä” liittyen nuorten sosiaalisen median käyttöön. On hyvä muistaa, että vaikka jotain merkkejä saattaisi olla havaittavissa, se ei välttämättä tarkoita mitään akuuttia tai vakavaa. Jos vanhemmilla herää jonkinlaisia epäilyjä, olisi hyvä keskustella niistä avoimesti lapsen kanssa. Aikuisen tai vanhemman on hyvä pysyä rauhallisena ja kuunnella mitä lapsi kertoo. Keskustelun jälkeen on mahdollista sopia yhteistyössä ohjeista, joiden avulla lapsi käyttää sosiaalista mediaa jatkossa. (Bryant 2018, 20-21.)

Vanhemman ei tulisi väheksyä lapsen sosiaalisen median käyttöä tai yhteydenpitoa vertaisiinsa, sillä lapsuudessa ja nuoruudessa vertaisten hyväksyntä ja kuuluvuuden tunne ovat todella tärkeitä (Bryant 2018, 10, 23). Vanhempien on tärkeä ymmärtää, että internet on 2000-luvun lasten lähimetsä, jonne he kokoontuvat ”pakoon” vanhempiaan. Internet on nuorten vapaata aluetta. (Sallasuo & Hoikkala, 159).

2.3 Tyttötyön tärkeys

Tyttötyö tarkoittaa tyttöjen parissa tehtävää työtä, sitä on harjoitettu Suomessa jo 1900-luvun alusta alkaen (Launonen 2016, 254). Sen toiminta pyrkii tavoittamaan kaiken ikäiset tytöt. Tyttötyö voi tarkoittaa nuorten äitien ryhmää, seksuaalikasvatusta, mediakasvatusta tai esimerkiksi ujojen ja hiljaisten tyttöjen kanssa toimivaa vuorovaikutustaitojen kehittävää ryhmää. Tyttötyön toiminnan skaala on laaja, ja uusia toimintamuotoja sekä -menetelmiä keksitään koko ajan lisää. (Mulari, Eischer & Uusitalo-Herttua 2012, 6.) Vuorovaikutteinen tyttöryhmä voidaan perustaa esimerkiksi tytöille, joiden vuorovaikutustaidot kaipaavat harjoittelua. Oleellisinta tyttöryhmien toiminnassa on työskentelyn tyttölähtöisyys. (Siljamäki 2012, 31.)

Kouluiässä lapsi alkaa kaivata saman ikäisiä lapsia ympärilleen sekä erityisesti samaa sukupuolta olevia vertaisekseen. Heidän parissa lapsi omaksuu omalle sukupuolelleen tyypillisiä käyttäytymismalleja ja oppii sekä toiminnallisia että sosiaalisia taitoja. Tytöt ovat poikia valikoivimpia ystävyysuhteissaan. Tyttöjen ystävyysuhteilla on taipumus jatkua vuosien ajan. Ystävyysuhteiden avulla lapset oppivat ratkomaan ongelmia ja sietämään kritiikkiä. (Nurmi ym. 2014.)

Lapset hakevat hyväksyntää aikuisilta peilaamalla itseään heihin. Kun heille tarjotaan erilaisia rohkaisevia, kannustavia ja turvallisia esikuvia miehenä sekä naisena olemisesta, se antaa lapsille turvaa ja tilaa ilmentää itseään. Mitä lähemmäksi murrosikää tytöt kasvavat ja fyysiset muutokset tulevat osaksi kehittymistä, tuolloin on sitäkin tärkeämpää muistaa turvata tyttöjä emotionaalisesti ja kunnioittavasti. Joskus fyysiset muutokset voivat aiheuttaa osalle tytöistä pelkoa. (Näre 2010, 48.) Siksi on tärkeää, että tytöillä on keskustelukumppani sekä kotona että koulussa.

Suomessa tehdyssä tutkimuksessa kahdeksan vuotiaat tytöt arvioivat itse masennusoireitaan. Vuodesta 1989 vuoteen 2005 tilastoissa on nousua eli masennusoireet ovat lisääntyneet. Kahdeksan vuotiaiden tyttöjen opettajat ja vanhemmat, eivät kuitenkaan olleet havainneet lasten ongelmien lisääntymistä. Tästä voisimme päätellä, että opettajilta jäävät havaitsematta erityisesti tyttöjen masennusoireet. (Pekkarinen, Vehkalahti & Myllyniemi 2012, 55-56.)

Erilaiset tilastot ja tutkimukset ovat osoittaneet, että tyttöjen itsetunto ja heidän oma kokemansa hyvinvointi romahtavat nuoruuden kynnyksellä. On tehty vertailuja pohjoismaisten tyttöjen hyvinvoinnista. 12-vuotiaista ruotsalaistytöistä 83% pitää itseään kivannäköisenä, kun taas suomalaisista 13-vuotiasta tytöistä vain 11% on vastannut pitävänsä ulkonäöstään. (Oinas 2015, 75.)

Tytöt ovat suurien ulkonäköpaineiden alla, jopa nyky-Suomessa. Sitä voidaan selittää esimerkiksi katukuvan pornografisoitumisella ja normaaliuden kapealla

määrittelyllä. Naisten ruumiillisuus ja tyttöjen seksuaalisuus ovat edelleen aiheita, joista yhteiskunnassamme ei olla valmiita puhumaan avoimemmin. (Oinas 2015, 76-77.) Myös sosiaalisen median esille tuomat kauneusihanteet voivat vaikuttaa negatiivisesti lapsen tai nuoren psykologiseen kehitykseen ja heidän näkemyksiinsä omista vartaloistaan (Bryant 2018, 10).

Huolestuttavaa on se, kuinka tyttöjen väkivaltaisuus on lisääntynyt; se kertoo tyttöjen huomion tarpeesta, kun kaikki muut keinot ovat vähissä. Kehittämissankkeeseen osallistuneilla tytöillä oli vaikeuksia koulun opettajien kanssa käydyssä vuorovaikutuksessa. On tärkeää tarjota oppilaille kokemus positiivisesta ja turvallisesta aikuisesta, kenen kanssa on luontevaa keskustella. Sillä Nuorisobarometrin (2017, 96) julkaisemassa raportissa nostetaan esiin yleisesti tyttöjen vähäisempi kokemus koulu yhteisöön kuuluvuudesta.

Lapset, erityisesti tytöt, oppivat jo varhain olevansa jatkuvasti arvioinnin kohteena (Punnonen 2016). Näiden paineiden lievittämiseksi ja sukupuolisidonnaisten käyttäytymismallien katkaisemiseksi, aikuisten tulisi havainnoida, tiedostaa ja puhua enemmän sukupuolisidonnaisuudesta ja tyttöjen asemasta yhteiskunnassamme. Kyseisen keskustelun avauduttua kansallisella tasolla, voimme löytää tehokkaampia palveluita, joista tytöt voivat saada ohjausta ja tukea. (Punnonen 2016.)

Tutkimuksista on havaittu, että tytöt kokevat olevansa kypsempiä kuin pojat. Myös tyttöjen henkiset tarpeet kuten elämän merkityksen etsiminen ja hengellisen yhteyden tarve kasvavat nopeammin kuin pojilla. Jos tyttöjen hengellisiin tarpeisiin vastataan, tällöin voidaan suojella heitä mahdolliselta masennukselta ja yksinäisyydeltä. (Näre 2010, 50.) Kasvattajien on tärkeää olla läsnä ja valmiita keskustelemaan tytöille suurista kysymyksistä, tällaisilla tärkeillä keskusteluissa voidaan ennaltaehkäistä tulevaisuuden ongelmia.

Uraa uurtavana esimerkkinä tunnetaitojen parissa työskentelystä toimii Icehearts. Heidän tyttötyönsä on aloitettu vuonna 2012. Heidän tekemänsä

tyttötyö poikkeaa vanhasta tavasta, sillä askartelun ja muun tyttöjen suosiman tekemisen lisäksi heidät viedään liikunnan ja joukkueurheilun pariin. Icehearts tyttötyössä on tilaa tyttöjen aggressioiden purkamiseen. Icehearts tekee töitä ongelmia kohtaavien ja tukea tarvitsevien lasten kanssa. Icehearts työssä yhdistyy sosiaalisten taitojen harjoittaminen, koulu, perhe ja liikkuminen. Koulutyössä Icehearts ohjaajat tukevat tyttöjä heidän sosiaalisissa taidoissaan ja tarvittaessa auttavat yksilöllisesti koulutyössä. Tavoitteena on estää tyttöjen eristäytymistä ja yksin jäämistä sekä tukea tyttöjen itsetuntoa. Niemelän mukaan aikuisten tarve tyttötyössä on suuri. (Nelli Niemelä, henkilökohtainen tiedonanto 28.7.2018.)

3 LAPSEN KEHITYSTÄ TUKEVAT TAIDOT JA TEEMAT

3.1 Tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittyminen

Tunteet eivät ole pysyviä tiloja ja tasapainoiseen tunne-elämään kuuluu joustavuus ja tunnetilojen asteittainen muuttuminen. Tunteiden säätely ei ole tunteiden tukahduttamista vaan se tarkoittaa tunnetilojen käsittelyä niin, että mielen tasapaino ja ihmisen toimintakyky pysyisivät mahdollisimman hyvinä. Tunteiden säätelyä helpottaa tilanteiden monipuolinen tarkastelu sekä pyrkimys ymmärtää toisen näkökulmaa ja kokemuksia. Tunteiden säätelyn strategioita aletaan oppimaan noin kymmenen vuoden iässä. (Bryant 2018, 15.)

Sosiaalinen vuorovaikutus tarkoittaa yksilön taipumusta toimia vuorovaikutustilanteissa tai miten hän esimerkiksi tulkitsee tilannetta. Lisäksi sosiaalinen vuorovaikutus voi tarkoittaa yksilön kuulumista laajempiin yksikköihin tai yksilön kykyä muokata ympäristöään toimimalla yhdessä muiden kanssa. (Helkama 2015, 202.)

Erityisesti olisi tärkeää harjoittaa kielteisten tunteiden säätelyä, sillä se on yhteydessä yhteiskuntaamme sosiaalistumiseen ja integroitumiseen. Sosioemotionaalinen kehitys on erittäin tärkeässä roolissa lapsuudessa ja

nuoruudessa. Esimerkiksi jos jotain negatiivista ja mullistavaa tapahtuu tässä kriittisessä kehitysvaiheessa voi se vaikuttaa lapsen sosio-emotionaalisten taitojen kehittymiseen (Bryant 2018, 15).

Tunnekasvatuksen tavoitteena on antaa lapselle tunne hyväksytyksi ja rakastetuksi tulemisesta. Tunne siitä, että häntä kuullaan ja ettei hän ole yksin. Keskeisimpänä tehtävänä tunnekasvatuksessa ohjaajalla, aikuisella tai vanhemmalla on tukea lapsen itseilmaisua, itsetuntoa ja harkintakyvyn kehittymistä. (Näre 2010, 47.) Erilaisten tunteiden ja kokemusten tunnistaminen ja nimeäminen voivat lisätä sinnikkyyttä lapsessa, joka auttaa häntä sietämään paremmin pettymyksiä tai muita negatiivisia tunteita (Kumpulainen ym. 2014, 205).

Tunteiden säätelyn kehittymiseen vaikuttaa temperamentti eli ihmisen synnynäiset ominaisuudet, sekä kasvatuskokemukset, tilannetekijät ja henkinen kypsyys. Temperamentti vaikuttaa esimerkiksi siihen, miten lapsi kokee saamansa kasvatuksen (Keltikangas-Järvinen 2011). Lapsen temperamentti vaikuttaa myös siihen, millaista kasvatusta vanhemmat antavat lapselle.

Keltikangas-Järvisen (2011) mukaan jotkut lapset elävät koko lapsuutensa kieltojen maailmassa temperamenttinsa takia, saamatta juuri koskaan positiivista palautetta. Tämä vaikuttaa luonnollisesti lapsen kehittyvään persoonallisuuteen. On tärkeää muistaa, että temperamentti herättää meissä erilaisia reaktioita ja tunteita, joita emme voi itse hallita. Ihminen voi kuitenkin aina päättää miten hän käyttäytyy. (Keltikangas-Järvinen 2011).

Sosiaalisuutta määrittelevään temperamenttiin liittyvät emotionaalisten ihmissuhteiden merkittävyys. Esimerkiksi miten voimakkaasti ihmiset ylläpitävät sitä käytöstään, jonka perusteella hänestä pidetään. Sosiaalisuuden temperamentilla on lapsuudessa hyötyä, sillä jos lapsi on sosiaalinen, usein ympäristö kehuu ja kannustaa häntä (Keltikangas-Järvinen 2011). Tämä tuo lisähaastetta kasvatustyötä tekevien ammattilaisten arkeen, sillä kasvattajien tulisi

tukea ja kannustaa enemmän myös ujon temperamentin omaavia lapsia, ettivät he jää sosiaalisten temperamenttien varjoon.

Nämä eri tekijät muovaavat ihmisen sosioemotionaalista käyttäytymistä. Sosioemotionaalinen tarkoittaa tunteiden ja käyttäytymisen säätelyn asemaa sosialisoinnissa, joka pohjautuu yksilön synnynnäisiin ominaisuuksiin sekä ulkoisten tekijöiden vuorovaikutukseen (Nurmi ym. 2014). Erityisesti tyttöjen sosioemotionaalissa käyttäytymisessä yksilöiden väliset erot jäsentyvät vasta kouluiän aikana, mistä on mahdollista ennustaa aikuisiän persoonallisuutta. Käyttäytymispiirteet voivat tietyissä kasvuolosuhteissa vakiintua vuorovaikutustaidoiksi tai vastaavasti niiden puutteeksi tavalla, mikä vaikuttaa myös yksilöiden tulevaisuuteen.

James-Langen emotioteorian mukaan emotio ei tarkoita ainoastaan tunne-elämystä. Heidän teoriansa mukaan emotio tarkoittaa kokonaisuutta johon kuuluu neurofysiologiset muutokset, ilmiökkeet, erityinen käyttäytymisvalmius ja kognitiiviset arvioinnit. (Helkama 2015, 92.) Vuorovaikutuksen näkökulmasta emotioita pidetään sosiaalisina välineinä (Helkama 2015, 100). Tunteet ovat siis merkittävässä asemassa vuorovaikutustilanteissa.

Sosiaaliset taidot tarkoittavat vuorovaikutustaitoja, havaintojen tekemistä sosiaalisista tilanteista ja toisten tunteista sekä käsitystä omasta itsestään. (Nurmi ym. 2014). Vuorovaikutustilanteissa ihmiset siis tarkkailevat toistensa tunteita ja vastavuoroisesti reagoivat niihin. (Nurmi ym. 2014).

Esimerkiksi aggressiivisuus on tunne, jota opimme säätelämään jo leikki-ikäisenä, mutta on kuitenkin mahdollista, että jotkut leikki-ikäisistä lapsista jatkavat aggressiivista käytöstä. Fyysisen aggression jatkumiseen vaikuttaa mahdollisesti geneettiset taipumukset ja epäsuotuisien elinolosuhteiden vuorovaikutukset (Nurmi ym. 2014). Aggressiivinen hyökkäily ja kiusaaminen ennustavat epäsosiaalisuuden piirteitä. Tyttöjen harjoittamassa aggressiivisuudessa on yleensä enemmänkin kyse epäsuorasta aggressiosta, kuten ryhmästä pois

sulkemista ja ikävien, jopa perättömien asioiden levittämistä toisen selän takana. (Nurmi ym. 2014.)

Ritokosken (2016, 62) mukaan sosiokognitiivisilla taidoilla tarkoitetaan kykyä tehdä oikeanlaisia havaintoja, päätelmiä ja sosiaaliseen tilanteeseen sopivia tulkintoja. Osa lapsista ovat sosiaalisissa suhteissa taitavampia kuin toiset, mutta tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö lapsi osaisi solmia ystävyyssuhteita ollenkaan.

Lapset löytävät keinot selviytyä ryhmässä ilman aikuisen tukea ja kasvatusta, mutta nuo keinot eivät aina ole eettisesti hyväksyttäviä. Esimerkiksi aggressio, se on nopein ja tehokkain keino ratkaista tilanne, mutta muiden saman ikäisten mielestä se ei ole hyväksyttävää käytöstä. Siksi lapset tarvitsevat aikuisen vahvaa ohjausta, jotta lapsi oppii turvallisempia käytösmalleja. (Keltikangas-Järvinen 2011.) Ihmisen tarve jakaa tunteitaan toisten ihmisten kanssa on keskeinen sosiaalisen järjestyksen mahdollistajana sekä ajattelun kehittymisen kannalta (Helkama 2015, 101).

Tietokone ja internet tuovat mediaan uuden vuorovaikutuksen ulottuvuuden. Koska virtuaalimaailmassa on nykyään mahdollisuus kommunikoida, se vahvistaa voimakasta psykologista eläytymistä. Virtuaalimaailmassa voi siis herättää aitoja tunteita (Nurmi ym. 2014). Tämä on yksi mahdollinen selitys sille, miksi lapset ovat hyvin kiintyneitä puhelimiinsa ja erityisesti erilaisiin sosiaalisen median sovelluksiin. Virtuaaliympäristön tutkija Delfos on todennut, että internetistä on tullut niin sanotusti elinympäristö, eli se ei ole enää pelkästään viihdettä varten, vaan se on paikka, jossa tavataan muita, tuodaan itseään esille ja saadaan informaatiota (Nurmi ym. 2014).

Tunne- ja vuorovaikutustaidot saavat juurensa tunnepedagogiikan perusteista. Tunnepedagogiikalla tarkoitetaan lapsen tai nuoren sosioemotionaalisen kasvun huomioivaa toimintatapaa (Lankinen, 2011). Lankisen kirjoittama Voimaneidot-opas on käytännöllinen opas haastavampaan tyttötyöhön. Sen

avulla pureudutaan tyttöjen aggressioiden purkamiseen ja emotionaaliseen kasvuun. Mitä paremmin lapsi osaa tunnistaa tunteitaan ja mitä tietoisempi hän on itsestään, sitä enemmän hän kasvaa omaksi itsekseen. Tytöille on tärkeää tarjota tällaista turvallista kasvua ja kehitystä. Tunteiden käsittäminen ja jäsen-teleminen kuuluu tärkeisiin ominaisuuksiin, jotta yksilöstä voi kasvaa toimiva yhteisön jäsen.

Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot eivät ole sama asia. Sosiaalisuudella viitataan synnynnäiseen temperamenttiin, kun taas sosiaalisia taitoja voidaan opetella harjoittelemalla. Sosiaalisuus on siis sitä, kuinka kiinnostunut ihminen on olemaan toisten ihmisten seurassa (Keltikangas-Järvinen 2011). Sosiaalisilla taidoilla Keltikangas-Järvinen (2011) tarkoittaa ihmisen kykyä selviytyä sosiaalisista tilanteista. Näitä taitoja opimme jo lapsena kasvatuksen sekä kokemusten kautta. Kun ihmisellä on hyvät sosiaaliset taidot ja hän tilanteista riippuen osaa valita oikean ratkaisun ongelman selvittämiseksi, hän ei ajaudu riitoihin muiden kanssa vaan hän osaa ratkaista tilanteet asianmukaisesti ja rakentavasti.

3.2 Osallisuuden kokeminen

Osallisuus vaikuttaa kokemukseen yhteisöön kuulumisesta ja omista mahdollisuuksista vaikuttaa. Osallisuuden takaaminen kouluikäisille lapsille voi voimaannuttaa ja suojella heitä. (Terveystieteiden tutkimuskeskus. Lastensuojelun käsikirja. Työprosessit. Lapsen osallisuus.)

Osallisuutta voidaan kuvailla mahdollisuutena osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja vaikuttamiseen. (Määttä & Rantala 2016, 107). Eli se tarkoittaa oikeutta olla mukana itseään koskevien asioiden käsittelyssä. Osallisuus tarkoittaa myös tunnetta, jolloin ihminen tuntee olevansa osallisena josakin yhteisössä tai ryhmässä. Osallisuus tarkoittaa mahdollisuutta olla aktiivinen ja osallinen yhteiskunnassamme. Jotta ihminen voi kokea osallisuuden

tunnetta, hänellä täytyy olla tilaisuus osallistua. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelu käsikirja. Työprosessit. Lapsen osallisuus.) Osallisuus voi tarkoittaa myös erilaisten haasteiden poistamista, väliin putoamisen ehkäisemistä sekä marginalisaatioon puuttumista (Kiilakoski, Gretschel & Nivala 2012).

Lasten osallisuus on jo Suomen perustuslaissa määrättyä, perusta tälle kansalliselle lainsäädännölle löytyy Yhdistyneiden Kansakuntien Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12. artiklasta (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelu käsikirja. Työprosessit. Lapsen osallisuus). On lapsen oikeus, ikään katsomatta, olla mukana määrittämässä, suunnittelemassa ja toteuttamassa hänen etuaan turvaavaa työtä. Lapsella tulee olla mahdollisuus olla osallisena ja eritoten mukana hänen omien asioidensa käsittelyssä. Sosiaalihuoltolaissa (L 1301/2014) korostetaan lapsen osallisuuden tärkeyttä, kun kyseessä on lapsiin kohdistuvat palvelut. Tuolloin täytyy ottaa huomioon lasten omat tarpeet ja heidän toivomuksensa palveluun liittyen.

Liisa Karlsson totesi Stakes tutkimus- ja kehittämiskeskuksen teettämässä Lapset kertovat -julkaisussa (2006), että lapsille tulee aina antaa mahdollisuus kertoa heidän omia ajatuksiaan, tulla kuulluksi ja heille on annettava tilaisuus kertoa ehdotuksia, jotka aikuiset ottavat vakavasti. Kun näistä tekijöistä on pidetty huolta, lapsen on helpompi säilyttää aktiivisen oppijan asenne ja mielenkiinto. Osallisuuden voidaan sanoa vaikuttavan asioiden tekemisen mielekkyyteen.

Tärkeänä vaikuttavana tekijänä osallisuuteen liittyy myös vapaaehtoisuus. Vapaaehtoisuus antaa lisäarvoa osallisuudelle, kun osallistuja saa itse vapaasti päättää mitä tekee kyseisessä tilanteessa. (Karlsson 2006.) Osallisuudella voidaan myös pitkällä aikavälillä pyrkiä opettamaan vastuun ottamista sekä aloitteen tekemistä. Thitz toteaa väitöskirjassaan, että kun nuori alkaa saamaan kokemuksia osallisuudestaan, hän alkaa huomaamaan omia kykyjään sekä pätevyyttään vaikuttaa asioihin. (Thitz 2013, 29.)

3.3 Myönteisyys mukana arjessa

Opinnäytetyössä on pyritty käyttämään positiivista pedagogiikkaa. Positiivinen pedagogiikka on suuntaus, joka näkee lapsen aktiivisena toimijana ja merkitysten rakentajana. Tämän suuntauksen ytimessä ovat lasten osallisuus, vahvuudet ja myönteiset tunteet. Positiivisessa pedagogiikassa vuorovaikutus lähtee lapsen näkökulmasta. (Kumpulainen ym. 2014, 199.) Kerhon ohjaajan tulisi jokaisella tapaamisella pyrkiä kohtaamaan lapset positiivisen pedagogiikan näkökulmasta.

Positiivinen pedagogiikka on saanut alkunsa positiivisesta psykologiasta, jonka tarkoituksena on ohjata vallitsevia ajattelu- ja toimintamalleja pois ongelmakeskeisyydestä (Kumpulainen ym. 2014, 200). Positiivinen pedagogiikka ei kuitenkaan jätä huomioimatta vastoinkäymisten ja vaikeuksien merkitystä lapsen elämässä vaan se pyrkii lähestymään niitä positiivisemmasta näkökulmasta. Vaikeudet ja haasteet eivät siis välttämättä ole ihmistä rikkovia vaan ne voivatkin olla kasvattavia ja eheyttäviä kokemuksia. (Kumpulainen ym. 2014, 201.)

Kouluikäisellä lapsella psykososiaalisen kehittymisen pääpainona on rakentaa myönteistä minäkuvaa omista taidoistaan ja osaamisestaan. Myönteisen minäkäsityksen rakentuminen suojaa myöhemmällä iällä mahdollisilta käyttäytymisongelmilta. Jos myönteistä minäkäsitystä ei saada rakennettua ja osaamattomuuden tunne säilyy, se voi vaarantaa lapsen älyllisen ja emotionaalisen kehityksen. Vaarana on kielteinen vaikutus lapsen ihmissuhteisiin ja käyttäytymisiin, sekä suurempi alttius sairastua mielenterveysongelmiin tai esimerkiksi käyttäytymisiin. Minäkäsityksemme ei muodostu vain vuorovaikutuksessa toisten kanssa, siihen vaikuttaa myös ryhmäjäsänyys (Helkama 2015, 166). Ryhmäjäsänyys on kuulumista johonkin ryhmään, jonka luokittelee itselleen tärkeäksi (Helkama 2015, 166).

Ihmiset rakentavat uskomuksiaan, joiden mukaan elämme, suggestioiden avulla. Suggestiot tarkoittavat sanallisia tai sanattomia viestejä, joiden

tarkoituksena on saada ihminen toimimaan tai kokemaan asioita tietyllä tavalla. Suggestioiden avulla voidaan vaikuttaa ihmisten tunteisiin tai käyttäytymiseen. Tästä syystä positiivisen palautteen antaminen toisille ihmisille on erityisen tärkeää. Jos kerrot esimerkiksi ystävällesi positiivisen suggestion eli keuhut häntä, vahvistuu kuulijan hyvä käsitys itsestään. (Alasaarela 2018, 28-29, 34-37).

Suggestiot vaikuttavat ihmisiin suuresti erityisesti lapsuudessa. Vasta kuuden vuoden iässä lapsen tietoinen mieli alkaa kehittyä, jonka jälkeen hän pystyy erottamaan totuuden taruista (Alasaarela 2018, 39). Tästä syystä eritoten keskilapsuuden vaihetta eläviä lapsia tulisi kehua ja antaa heille paljon positiivista palautetta.

Jos lapsi kokee omassa elämässään myönteisiä kokemuksia ja hän pystyy tunnistamaan niitä, niiden kokeminen voi alkaa lisääntymään, jonka seurauksena se laukaisee myönteisten tunteiden kierteen, joka taas johtaa lapsen yksilölliseen kasvuun ja hyvinvointiin. Tämän reaktion myötä, myönteiset tunteet eivät ole vain nykyhetkessä, vaan ne kasvattavat mahdollisuutta, että lapsi kokee myös tulevaisuudessa enemmän myönteisiä tunteita. (Kumpulainen ym. 2014, 204-205.)

Omien vahvuuksien tunnistaminen vaikuttaa positiivisiin tulevaisuuden odotuksiin, jotka kohentavat itsetuntoa, joka taas lisää yksilön hyvinvointia yleisesti (Hotulainen ym. 2014, 233). Vahvuuksiin keskittyvän näkemyksen keskiössä on ajatus, että jokaisella on resursseja, olemassa olevaa osaamista, kykyjä, taitoja tai kehittymässä olevaa potentiaalia. Näitä taitoja käyttöön ottamalla yksilö voi hyvin ja on tyytyväinen sekä itseensä että saavutuksiinsa. (Hotulainen ym. 2014, 233.)

Turun yliopiston psykiatrian professori Andre Sourander ja hänen kollegansa ovat vuonna 2015 aloittaneet kehittää Voimaperheet-mallia. Voimaperheet-mallin avulla vanhempien on mahdollista saada tukea, neuvoja ja konkreettista

apua puhelimen ja internetin välityksellä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilta. Andre Sourander ja hänen kollegansa ovat tutkineet lapsuudessa ja nuoruudessa ilmeneviä käytöshäiriöitä ja niiden yhteyttä aikuisiän rikollisuuteen. Heidän tutkimuksiensa mukaan varhaislapsuudessa havaitut käytöshäiriöt ovat yhteydessä antisosiaaliseen käytökseen aikuisuudessa. Käytöshäiriöitä on helpoin ehkäistä varhaislapsuudessa, jolloin käytösmalleihin on helpompi vaikuttaa. (Sourander ym. 2016)

Sourander (2016) on todennut, että käytöshäiriöitä voidaan ennaltaehkäistä ja niitä voidaan modifioida, vaikka ne olisivat synnynnäisiä piirteitä tai varhaislapsuuden kokemuksia. Voimaperheet-mallin tarkoituksena on kouluttaa ja tukea vanhempia, joiden lapsilla on vakavia käytöshäiriöitä. Vanhempien koulutus kestää yksitoista viikkoa, ja sen aikana opetellaan pääsemään irti negatiivisuuden kierteestä ja keskitytään huomaamaan se hyvä omassa lapsessa. Jotta lapsi pystyy kokemaan jonkin taidon tai kyvyn vahvuudekseen, hän tarvitsee jonkun aikuisen tunnistamaan taidon ja antamaan siitä positiivista palautetta. Tämä lisää lapsessa itsearvostusta ja itseluottamusta. (Hotulainen ym. 2014, 234.)

Professori Sourander ja kollegat ovat tutkineet myönteisen palautteen vaikutusta lapsen neurobiologiaan. Heidän tutkimuksiensa mukaan, myönteinen palaute vaikuttaa positiivisesti lapsen kehittyvään neurobiologiaan. Myönteinen palaute vaikuttaa myöhemmin lapsen ajatteluun ja kokemukseen itsestään, jonka kautta positiivinen palaute tulee myös näkymään lapsen käytöksessä. (Sourander ym. 2015, 2018.)

4 TUNNE- JA VUOROVAIKUTUSTAITOJEN KERHO SALAISUUDET

4.1 Salaisuudet -kerhon syntyminen

Tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerhon kehittäminen ja toiminta tapahtui vantaalaisessa koulussa. Vantaan kaupungin teettämän tutkimuksen mukaan Vantaalla asuu suhteellisesti eniten vieraskielistä väestöä Suomessa. Vantaan kaupungin alueella saadaan selkeästi enemmän toimeentulotukea ja sen asukkaiden tyytyväisyys kaupungin olosuhteisiin on todella alhainen muihin kaupunkeihin verrattuna. Indexin tulosten mukaan vantaalaiset lapset myös kokevat kiusaamista muuta väestöä enemmän. (Vantaan hyvinvointikatsaus 2017.) Koulu, jossa tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerho järjestettiin, on kooltaan pieni mutta lämminhenkinen. Koulussa oli luokat ensimmäisestä viidenteen.

Kehittämäni tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerho sai alkunsa, kun eräs koulun opettajista ilmaisi huolensa viidestä tytöstä viidennellä vuosiluokalla. Oppilailla oli ollut epäasiallista käytöstä tunnilla ja sitä oli ilmennyt opettajiakin kohtaan. Päädyimme yhdessä koulukuraattorin kanssa siihen, että tekisin tästä aiheesta opinnäytetyöni. Näin sain opinnäytetyön aiheen ja samalla pääsemme tekemään töitä tilanteen parantamiseksi.

Ideoin aiheeksi tunne- ja vuorovaikutustaidot, sillä opettajan kuvaus tyttöjen toiminnasta antoi hyvät lähtökohdat lähteä työstämään jotain tunnetaitoihin liittyvää. Ensimmäiseksi hain tutkimuslupaa Vantaan kaupungilta maaliskuun alussa, jonka sain hyväksyttynä takaisin. Tutkimusluvan jälkeen perehdyin tunne- ja vuorovaikutustaitoihin. Perehdyttyäni tunne- ja vuorovaikutustaitoihin pystyin lähtemään rakentamaan ohjaajan rooliani eli miten lähestyn tyttöjä ja mistä näkökulmasta alamme toimimaan.

Tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerho on edistävää toimintaa lapsille, koska se on pienryhmä toimintaa, joka antaa tilaa ryhmälle ja yksilöille. Oppilas- ja opiskelijahuollon tavoitteena on tehdä ennaltaehkäisevää ja yhteisöllisyyttä

tukevaa työtä, mutta tällä hetkellä oppilashuollon palvelut suuntautuvat yksittäisten oppilaiden ongelmiin. (Määttä & Rantala 2016, 168.) Näin on siis perusteltua, että oppilashuollon ammattilaiset olisivat mukana viemässä tällaista toimintaa eteenpäin.

Salaisuudet -kerhossa toisena ohjaajana toimi koulun oma koulukuraattori. Koulukuraattori on koulussa oppilaita ja heidän ajatuksiaan varten. Koulukuraattorille viedään ne pelottavimmatkin puheenaiheet. Koulukuraattoria voi konsultoida myös joku koulun muusta henkilökunnasta, oppilaan vanhemmat tai oppilas itse. Koulukuraattori on osa oppilashuoltoa. Oppilas- ja opiskelija-huollosta on säädetty kolmessa eri laissa. Koulu-, kansanterveys- ja lastensuojelulaissa (Määttä & Rantala 2016, 168). Lakien tarkoituksena on taata laadukasta oppilashuoltoa oppilaille ja opiskelijoille.

4.2 Kerhon tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää käytännöllinen mallinnus kerhosta. Kerhon mallia on tarkoitus käyttää seurakunnan toiminnassa, kouluissa tai muussa toiminnassa, jossa kohdataan lapsia. Kerhon tarkoituksena on osallistaa ja kohdata lapsia sekä tuoda myönteisen palautteen saaminen arkisiin kokemuksiin. Opinnäytetyön tavoitteena on nostaa esille tyttötyön ajankohtainen tarve. Kerhon tavoitteena on ollut tuoda erityisesti nuorten tyttöjen kohtaaminen entistä enemmän osaksi yhteiskuntamme arkea. Kerhossa lapsella on käytettävissä kaksi aikuista, he voivat olla ammatiltaan esimerkiksi koulukuraattori ja seurakunnan nuorisotyön ohjaaja tai diakoniatyöntekijä. He ovat paikalla lapsia ja heidän ajatuksiaan varten.

Kerhon tavoitteena on harjoitella yhdessä lasten kanssa tunne- ja vuorovaikutustaitoja. Tässä opinnäytetyössä kerhoon valittiin vain tyttöjä. Tyttöryhmä toimii yleensä paikkana, jossa tytöt saavat tuntea ja oppia tunnistamaan tunteita itsessään (Siljamäki 2012, 31). Monia ihmisiä helpottaa, kun pääsee keskustelemaan toisten ihmisten kanssa itseä mietityttävistä asioista tai hieman

häpeällisistä aiheista (Oinas 2015, 83). Siksi tyttöryhmässä on hyvä ja turvallinen opetella hyväksymään itsensä ja tunteensa.

Tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerho toimii lapsille heidän hyvinvointiaan tukevana kasvu- ja oppimisympäristönä. Tällaisen kasvu- ja oppimisympäristöä tukevan toiminnan ominaisuuksiin kuuluu esimerkiksi toimiva vuorovaikutus ja tiedonkulku, turvallinen aikuinen, rauhallinen fyysinen oppimisympäristö ja yhteistyö muiden tahojen kanssa. Laadukkaan toiminnan ytimessä otetaan huomioon lapsen tyytyväisyys ja kokemus ryhmään kuulumisesta (Määttä & Rantala 2016, 90-92).

Kerhon on tarkoitus olla paikka, jossa annetaan aikaa nuorille joko koulussa tai seurakunnan kerhossa. He voivat kohdata aikuisen, jonka kanssa puhua askarruttavista asioista sekä saada myönteisiä kokemuksia onnistumisesta. Kerhon avulla pystymme tuomaan aikuisen lähemmäksi nuoria tyttöjä, etenkin murrosiän alkuun, jolloin moni asia saattaa askarruttaa. Kerho on matalan kynnyksen toimintaa, ennaltaehkäisevällä otteella. Kerhon tavoitteena on olla sellainen paikka lapsille ja nuorille, jonne he voivat tulla rohkeasti omana itsenään, juuri sellaisina kuin he ovat.

4.3 Kerhotoiminnan suunnittelu

Salaisuudet -kerhon rakenteiden suunnittelu toteutui koulukuraattorin kanssa käytyjen reflektiovien keskustelun sekä lähdekirjallisuuden kautta. Suunnittelussa on käytetty myös omaa luovuutta ja internetin erilaisia tehtäväsivustoja.

Kerhon ensimmäisellä tapaamisella, maaliskuun viimeisellä viikolla, mukana olivat kaikki viisi tyttöä. Heidät pyydettiin kerhoon, sillä yksi tyttöjen opettajista ilmaisi koulukuraattorille huolensa heistä. Tytöt saivat ideoida kerhon tapaamisien aiheet. Jokainen sai kertoa mitä haluaisi tapaamisilla tehdä. Ideoinnin

jälkeen keskusteltiin saaduista ideoista. Lopuksi rajasimme vaihtoehdot kuuteen, joista sitten valittiin suosituimmiksi äänestetyt aiheet. Toinen ohjaajista kertoi ryhmälle kuusi suosituinta aihetta ja pyysi tyttöjä viittaamaan sen aiheen kohdalla, jonka haluaa kerhon tapaamisen teemaksi. Ohjaajat eivät johdatelleet tyttöjen ideointia, keskustelua tai äänestystä tapaamisien aiheista. Kun tytöt olivat äänestäneet haluamansa aiheet kirjoitin aiheet ylös suunnitelmaan.

Tämän jälkeen etsin aihepiireihin sopivia tehtäviä seuraaville tapaamisille. Käytin hyödyksi internetlähteitä, esimerkiksi Pinterest-sovelluksesta löytyy hyviä ideoita kouluikäisille sopivista tehtävistä. Hyödynsin omaa luovuutta, kun keksin Tunne Alias-pelin. Selitettävät sanat korvataan valituilla tunnesanoilla. Viimeisellä tapaamisella käytimme tunnevärityskuvia erilaisten rakkauden osoitusten tunnistamiseen. Tehtävä suunniteltiin yhdessä koulukuraattorin kanssa ja hänen kontaktiansa avulla saimme tunnevärityskirjan kuvia käyttömme.

Taulukosta 1. nähdään, miten tunne- ja vuorovaikutustaitojen tapaamiset toteutuivat, milloin tapaamiset olivat ja mitä tapaamisilla tehtiin. Kuvasta näkyy myös menetelmä, jolla tavoitteisiin pyrittiin.

Päivämäärä	Kellon aika	Teema	Mitä tehdään?	Menetelmä	Tavoitteet
26.3.	12.30-13.15	Kerhon aloitus	Tutustutaan toisiimme, kehitetään yhteiset säännöt kerholle ja pohditaan yhdessä tulevien tapaamisien teemoja eli aiheita.	Yhteinen aloitus piirissä, tytöt osallistuvat sääntöjen suunnitteluun.	Luoda turvallinen ilmapiiri ryhmälle. Osallistaa ryhmän jäseniä suunnitteluun.
9.4.	12.30-13.15	Sosiaalinen media	Käydään läpi sosiaalisen median tarkoitus ja millaisia sovelluksia silloin käytetään. Kirjoitetaan yhdessä "some"-säännöt.	Keskustelua tulee käydä tyttöjen näkökulmasta, mikä heitä kiinnostaa.	Keskustelun kautta tuoda esiin tärkeitä käyttäytymissääntöjä sosiaalisessa mediassa. Luoda selkeät raamit nuorille, miten toimia "somessa".
16.4.	12.30-13.15	Tunteet	Perehdytään erilaisiin tunteisiin ja mitä ne tunteet aiheuttavat meissä. Täytetään tunnetaulukko ja pelataan tunne-Aliasta.	Tunne-Alias ja täytetään tunnetaulukko, avataan eli keskustellaan mieleen tulleista asioista yhdessä.	Tarkoituksena on ymmärtää että tunteita on todella monia ja ne saavat meissä aikaan reaktioita. Opetellaan nimeämään omia tunteita.
7.5.	12.30-13.15	Rakkaus	Tämän kerran teeman mukaisesti puhuimme rakkaudesta. Pohdimme ryhmässä miten rakkaus ilmenee ihmisten välillä?	Käytimme havainnollistamiseen Library of Feelings (Bellamine, Linnea 2018) värityskuvia.	Keskustellaan rakkauden eri merkityksistä, perheen sisällä, kavereiden kesken ja esimerkiksi ihastuminen. Pohtia ryhmän kanssa miksi rakkaus on tärkeää ihmisille.

Taulukko 1. Kerhotoiminnan rakenne

5 TUNNE- JA VUOROVAIKUTUSTAITOJEN KERHON TAPAAMISET

5.1 Salaisuudet -kerho alkaa

Tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerho kokoontui neljä kertaa kevään 2018 aikana. Tapaamiset ajoittuivat noin kahden viikon välein. Yksi tapaaminen kesti 45 minuuttia. Tapaamispaikka vaihteli koulun tilojen käytettävyyden mukaan. Kerhoon valittiin viisi viidesluokkalaista tyttöä. Vuorovaikutteisessa tyttöryhmässä on yleensä noin kuudesta kahdeksaan osallistujaa. Useimmiten ryhmät ovat suljettuja, joka tarkoittaa, ettei ensimmäisen kerran jälkeen tapaamisiin oteta enää uusia osallistujia. (Siljamäki 2012, 32.) Kerhoon valittiin viisi jäsentä, jonka jälkeen emme ottaneet ryhmään enää uusia jäseniä.

Kouluissa on mahdollista järjestää koulutyön ohella kerhotoimintaa. Toiminnan tulee tukea lapsen eettistä ja sosiaalista kasvua sekä lapsen monipuolista kehittymistä omissa taidoissaan. Kerhotoiminnan perimmäiseksi tavoitteeksi on kirjattu sosiaalisten taitojen kehittäminen ja yhteisöllisyyteen kasvaminen sekä mahdollisuus saada onnistumisen ja osaamisen kokemuksia. (Opetushallitus. Yleissivistävä koulutus. Esi- ja perusopetus. Kerhotoiminta. Tavoitteet.)

Kerhon tapaamisissa toimi toisena ohjaajana koulukuraattori. Ohjaajina me toimimme reflektioivina keskustelukumppaneina tytöille. Kun aikuinen toimii peilinä nuorelle, hän näyttää esimerkillään omia tunteita, heijastaa samalla nuoren tunteita ja näin nuori voi itse löytää itsestään jotain ennen huomaamatonta (Luxmoore 2001, 75-76). Kerhon ohjaajien tehtävänä on luoda kerhoon sellainen ilmapiiri, jonne on turvallista tulla juuri sellaisena kuin on.

Salaisuudet -kerhon arvot perustuvat myönteisten kokemusten saamiseen sekä toimivaan vuorovaikutukseen. Toiminnan tarkoituksena on antaa tytöille tilaa löytää omat vahvuutensa ja hyödyntää niitä esimerkiksi koulumenestykseen tai vuorovaikutustilanteisiin vertaisten kanssa. Tyttöryhmät ovat tyttöjen kasvun kannalta merkityksellisiä ryhmiä, sillä ryhmissä heitä tuetaan oman identiteettinsä vahvistamiseen sekä yhteisöllisyyteen (Siljamäki 2012, 32).

5.2 Ensimmäinen tapaaminen: tutustutaan toisiimme

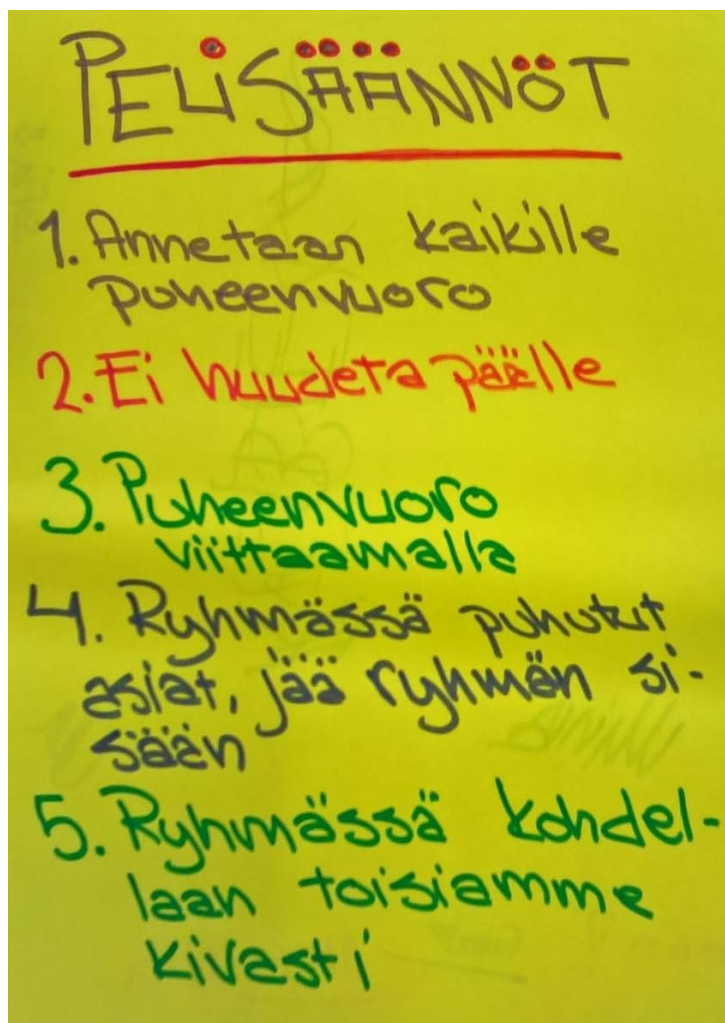
Ensimmäisellä tapaamisella paikalla olivat minun lisäksi koulukuraattori ja viisi tyttöä. Olimme ohjeistaneet tyttöjen opettajia ohjaamaan heidät koulukuraattorin toimistolle. Tytöt saapuivat koulukuraattorin toimiston ulkopuolelle ja kysyivät, miksi he joutuivat tulemaan tähän tapaamiseen. He pohtivat yhdessä ääneen olivatko he tehneet jotain väärin. Ensimmäinen tapaaminen alkoi ristiriitaisissa tunnelmissa, sillä tytöillä oli sellainen tunne, että heitä rankaistaan jostain, koska he joutuvat tulemaan tapaamiseemme. Heillä oli negatiivinen

asenne tapaamista kohtaan. Kysyin tytöiltä voisimmeko istua yhdessä alas ja saisinko kertoa heille mistä on kyse. Siirryimme vieressä olevaan tyhjään luokahuoneeseen.

Kerroin tytöille kuka minä olen ja miksi me kaikki olemme tässä. Jatkoin avauspuhettani kertoen, että tulevat tapaamiset perustuvat vapaaehtoisuuteen, joten he saavat itse päättää, saapuvatko sinne vai eivät. Kerroin heille, että tämä kerho on opinnäytetyöni aihe. Tämän jälkeen kuvailin tarkemmin, mitä opinnäytetyö tarkoittaa. Ilmaisoin tytöille, että olen erittäin iloinen heidän paikalla olostaan. Tytöt alkoivat kiinnostua kerhon ideasta ja jatkosta.

Tytöt kertoivat itsestään sen, mitä he halusivat. Tämän jälkeen keskustelu jatkui sujuvasti muihin aiheisiin. Tytöt olivat todella puheliaita ja he vaikuttivat jo 15 minuutin jutteleminen jälkeen innokkailta osallistumaan toimintaan vapaaehtoisesti. Ehdotimme toisen ohjaajan kanssa yhteisten sääntöjen sopimisesta. Keskustelimme ensin sääntöjen merkityksestä. Seuraavaksi pyysimme tyttöjä ehdottamaan sääntöjä kerholle. Kaikki saivat ehdottaa omasta mielestään tärkeää sääntöä. Keskustelun lomasta kirjasimme viisi tärkeimmäksi nousutta sääntöä paperille. Kuvasta 1. näkyy kerhon säännöt. Sovimme yhdessä tyttöjen kanssa, että mistään kerhossa puhutuista asioista, ei puhuta ulkopuolisille henkilöille.

Päätimme ensimmäisen tapaamisen iloisissa merkeissä. Tytöt olivat jo todella innoissaan seuraavasta kerrasta. Ensimmäisen tapaamisen jälkeen tein huomion, että tytöt tarvitsivat jonkinlaisen struktuurin tapaamisiin, eli toiminta ja tekeminen ei voi olla täysin vapaata. Jatkossa päätin kiinnittää enemmän huomioita aikatauluttamiseen ja strukturoituun tekemiseen niin, että tytöillä oli selkeät aikataulut ja rajat. Samaan aikaan heillä oli vapaus olla ja keskustella mieleisistään aiheista.

Kuva 1. Yhteisesti sovitut säännöt kerholle.

5.3 Toinen tapaaminen: sosiaalinen media

Toisen tapaamisen aloittaminen myöhästyi, sillä olimme neuvoneet tapaamispaikan epäselvästi edellisellä tapaamisella. Tämänkertaisen tapaamisen aiheena oli sosiaalinen media ja sen säännöt. Toiselle kerhon tapaamiskerralle otin mukaan vaalean punaisen glitterkynän, jonka päässä oli kruunu ja höyheniä. Esittelin sen tytöille nimellä puheenvuorovaltikka. Otimme puheenvuorovaltikan heti käyttöön, kun aloitimme tapaamisen kuulumiskierroksella. Ohjaajina sovimme, että kerho-tapaamisien alussa pitäisimme kuulumiskierroksen, jotta jokainen saa kertoa jotain kuulumisistaan. Oli hienoa huomata, miten puheenvuorovaltikka sai tytöt keskittymään ja kuuntelemaan, mitä sen pitelijä kertoi.

Kuulumiskierroksen jälkeen siirryimme keskustelemaan sosiaalisesta mediasta, käyttäytymissäännöistä ja siitä millaisia sovelluksia tytöt käyttävät eniten. He olivat eniten innoissaan Instagram- ja Snapchat-sovelluksista. Vapaan keskustelun jälkeen tytöt kirjoittivat neljä sääntöä itsenäisesti paperilleen, mitkä olivat heidän mielestään tärkeitä sääntöjä sosiaalisessa mediassa. Halukkaat saivat jakaa kirjoittamansa säännöt kaikille, minkä jälkeen kirjoitimme yhteiset ”some-sääntömme” kartongille. Ne olivat yksinkertaiset, mutta erittäin järkevät säännöt.

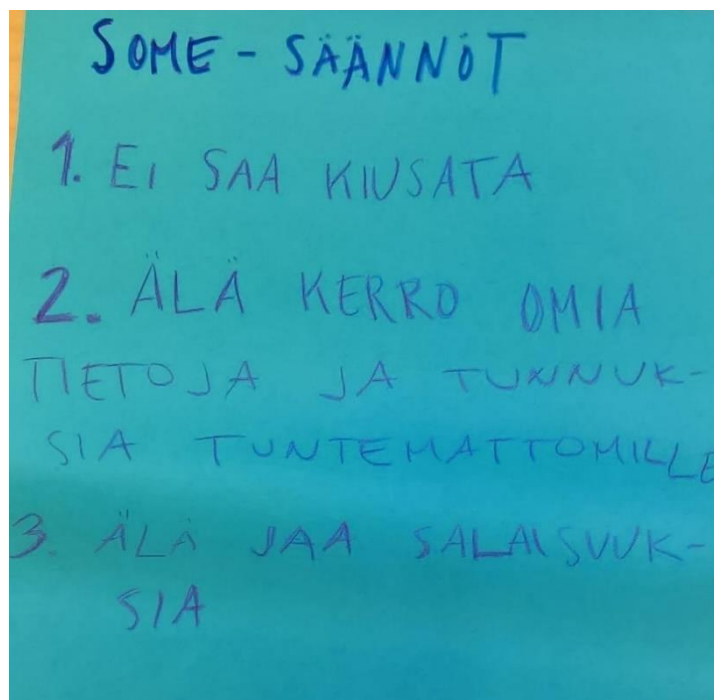
Kuten kuvasta (*Kuva 2.*) tekstin alla näkyy, tytöille oli tärkeää, että kirjaamme sääntöihin sen, ettei somessa saa jakaa omia eikä toisen salaisuuksia. Tytöt kertoivat, että näkevät joskus somen sovelluksissa kiusaamista. Juttelimme tämän jälkeen siitä, miten kiusaamiseen pitää puuttua ja aina tulisi kertoa aikuiselle, jos tietää kiusaamista tapahtuvan. Keskustelu jäi kesken, koska meillä loppui aika.

Kesken tapaamisen yksi oppilaista oli pyytänyt lupaa käydä vessassa, mutta hän ei koskaan palannut takaisin kerhoon. Muut osallistujat huomasivat hänen poissaolonsa kerhotapaamisen aikana, mutta keskityimme enemmän sosiaalisen median sääntöjen tekemiseen. Tapaamisen jälkeen menimme juttelemaan oppilaan opettajan kanssa, joka kertoi hänen saapuneen takaisin luokkaan. Pyysimme koulukuraattorin kanssa, olisiko tyttöä mahdollista tavata. Sovimme opettajan kanssa, että hän ohjaisi tytön meidän luoksemme seuraavana päivänä.

Keskustelumme oppilaan kanssa meni hyvin. Kysyimme työltä, oliko aihe ollut hänelle jotenkin hankala ja miksi hän jättäytyi pois lopputapaamisesta. Tyttö vaikutti hieman hiljaiselta, mutta kertoi aiheen olleen hänelle arka. Kysyimme oppilaalta, halusiko hän vielä tulla jatkossa tapaamisiin, johon hän vastasi myöntävästi. Mielestämme oli tärkeää käydä tämä keskustelu, jotta oppilaalle

tulisi sellainen olo, että hänestä välitetään. Keskustelu päättyi hyvissä merkeissä.

Kuva 2. Tärkeimmät säännöt mitä somessa kannattaa noudattaa.

5.4 Kolmas tapaaminen: erilaiset tunteet

Kolmannella tapaamisella tyttöjä oli vain kaksi ja aiheena oli tunteet. Tytöt muistivat itse edellisen kerran kuulumiskierroksen, mutta kokeilimme kuitenkin aloittaa kuulumiskierroksen uudella tavalla. Puheenvuoro aloitettiin kertomalla, moneltako on herännyt, miten aamu ja viime viikonloppu olivat menneet. Kertomiensa mukaan tytöillä oli ollut mukava viikonloppu ja ihan hyvä aamu.

Pelasimme kuulumiskierroksen jälkeen itse keksimääni peliä; Tunne Alias. Jokainen osallistuja otti kaksi lappua. Lapussa luki tunnesana esimerkiksi rakkaus, suru tai pelko. Pelaajalla oli 60 sekuntia aikaa selittää tunnesana. Tunne Alias oli menestys ja meillä oli hauskaa peliä pelatessa. Tytöt osasivat hienosti selittää tunteita. Tein kuitenkin yhden huomion; Tytöt viittasivat useasti

samanlaisiin tunteisiin ja yhdistivät niitä, esimerkiksi pelko ja nolostuminen muistuttivat surua. Pelaamisen jälkeen siirryimme täyttämään tunnetaulukkoa (Kuva 3.).

Kuva 3. Tunnetaulukko (Mathematic Shed. Inside Out Feelings.)

Valitussa tunnetaulukossa lukee tunteet englanniksi, joten kävimme englannin kieliset tunnesanat tyttöjen kanssa läpi, jotta he ymmärsivät mistä tunteista puhumme. Valitsin kyseisen tunnetaulukon, koska se on elokuvasta nimeltä Inside Out (Mielen sopukoissa 2015). Kyseinen elokuva perustuu erilaisiin tunteisiin ja niiden käsittelyyn. Siksi tämä tunnetaulukko toimii kerhossa oivallisenä tehtävänä. Tytöt tunnistivat taulukon hahmot heti ja kertoivat katso-neensa elokuvan. Toinen tytöistä oli innoissaan tehtävänannosta, koska hänen kotonaan puhutaan suurimmaksi osaksi englantia. Hän kirjoitti osan omista vastauksistaankin englanniksi.

He saivat kirjoittaa tunnetaulukkoon, milloin he olivat viimeksi tunteneet ky-seistä tunnetta. He kertoivat samalla ääneen, milloin olivat olleet iloisia tai su-rullisia. Tytöt kertoivat myös, että he pelaavat kauhupelejä ja katsovat kau-huelokuvia hakien jännityksen tunnetta. He halusivat puhua rakkaudesta ja

ihastumisesta. Tapaaminen päättyi lyhyeen, sillä aika loppui jälleen kesken. Muistutimme tyttöjä kertomaan toisille osallistujille, että seuraava tapaaminen olisi viimeinen.

5.5 Neljäs tapaaminen: rakkaus

Neljännän tapaamisen teema oli rakkaus. Aloitimme neljännän tapaamisen kuulumiskierroksella syntymäkuukausijärjestyksessä. Tytöt kertoivat innokkaasti mitä heille kuului. Kuulumiskierroksen jälkeen tutustuimme yhdessä tunnevärityskuviin.

Käytin tunnekuvina suomalaisten nuorten kuvittamia kuvia kirjasta nimeltä Library of feelings – Emotional Education Book (Bellamine 2018). Ohjeistin tyttöjä valitsemaan noin kaksi kuvaa pöydälle levitetyistä tunnevärityskuvista. Kävimme yhdessä läpi, miksi he olivat valinneet kyseiset kuvat ja miten niistä kävi rakkaus ilmi heidän mielestään. Tytöt osasivat kertoa, millä tavoin rakkaus voi ilmetä ihmisten välillä. Se voi näkyä ystävien kesken, ihastumisessa tai esimerkiksi perheessä. Keskustelu oli koko tapaamisen ajan lämminhenkistä. Kerhon viimeisellä tapaamisella meidän aikamme loppui kesken. Sovimme tyttöjen kanssa, että he saisivat lisää valitsemiansa värityskuvia palautehaastattelussa.

6 SALAISUUDET-KERHON ARVIOINTI

6.1 Ohjaajien arviointi

Salaisuudet -kerhon toimintaa ja onnistumisia arvioitiin koulukuraattorin kanssa käytyjen arviointikeskustelujen kautta. Kävimme arviointikeskustelun jokaisen tapaamisen jälkeen. Keskusteluissa arvioimme koulukuraattorin

kanssa tapaamisten kulkua, olinko ohjaajana onnistunut tehtävissäni ja oliko jotain mitä täytyisi tehdä eri tavalla seuraavalla tapaamisella. Ryhmätoiminnassa ohjaajia on hyvä olla kaksi, koska silloin on mahdollista vaihtaa ajatuksia ryhmäkerroista ja kehittää toimintaa yhdessä (Siljamäki 2012, 36).

Pidin opinnäytetyön projektin ajan päiväkirjaa. Päiväkirjaan on kirjattu kerhon tapaamisien tapahtumat, osallistujamäärä ja tapaamisien kesto. Päiväkirjaan kirjoitettiin useaan otteeseen tapaamisiin varatun ajan loppumisesta kesken. Lisäksi päiväkirjaan on kirjattu esimerkiksi tyttöjen kommunikoinnista keskenään tai toimiko puheenvuoroa jakava ”valtikka” keskustelujen rauhoittamisessa. Päiväkirjaan kirjattiin toiminnan kehittämisen kohteet, onnistuneet tehtävät ja havainnot, joita tein tapaamisien aikana. Päiväkirjaan on kirjattu arviointia kuusi sivua.

6.2 Tyttöjen arviointi

Kerhon päättymisen jälkeen järjestettiin palautehaastattelu. Sen tarkoituksena oli saada suoraa palautetta kerhoon osallistuneilta tytöiltä. Haastatteluun osallistuminen oli vapaaehtoista. Tytöille kerrottiin etukäteen, että haastattelu tullessaan nauhoittamaan. Haastattelussa kysyttiin useita avoimia kysymyksiä: mitä mieltä he olivat tapaamisista, kokivatko he saaneensa tukea tapaamisista, olisiko tapaamisien aikana pitänyt tehdä jotain eri tavalla ja olisivatko he halunneet tapaamisiin jotain lisää. Heitä pyydettiin myös antamaan arvosana kerholle. Avoimet kysymykset olivat jälkeinpäin ajateltuna huono idea, sillä tytöt jännittivät haastattelua.

Palautehaastattelu ei täysin onnistunut, sillä palaute mitä haastatelluilta saatiin, oli vähäistä. Tytöt vastasivat kysymyksiin lyhyesti. Tästä syystä haastattelu eteni nopeasti ja kesti yhteensä noin 15 minuuttia. Palautteesta, jota saimme kerättyä, käy kuitenkin selvästi ilmi, että tytöt olivat tyytyväisiä kerhoon. Heidän vastauksiensa mukaan he eivät muuttaisi kerhon toiminnassa

mitään. Yksi tytöistä kertoi, että olisi toivonut karkkia tapaamisiin. Kolme viidestä tytöstä vastasi saaneensa tukea tapaamisista. Neljä viidestä haastatelluista antoi kerholle kouluarvosanojen perusteella numeroksi kymmenen. Viides tyttö antoi kerholle arvosanaksi sata.

Palautehaastattelun vastauksista käy siis ilmi, että kerho oli tyttöjen kokemuksen mukaan onnistunut. Täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että kouluissa tehdyissä haastatteluissa valtasuhteet eli haastattelija-oppilas suhteet saattavat vaikuttaa vastauksien vähäisyyteen tai vastaukset muuntuvat kulloinkin oikeaksi oletetuksi vastaukseksi. (Hohti & Karlsson 2012, 129.) Palautehaastattelussa haastattelija olisi voinut kysyä tytöiltä, että olivatko he tyytyväisiä ohjaajien toimintaan ja kokivatko he saavansa osallistua toiminnan suunnitteluun tarpeeksi.

Tytöt olivat kerhon alussa vastahakoisia toimintaa kohtaan, tähän ei saatu suoraa vastausta. Voidaan kuitenkin pohtia, liittyisikö tämä tyttöjen aikaisempiin kokemuksiin koulussa tapahtuneista kerhoista tai tapaamisista? Kerhon arvioinnin perusteella voidaan todeta, että Salaisuudet -kerho oli onnistunut kokonaisuus, mutta kerhon tapaamisia ei ollut tarpeeksi useita ja tapaamisiin varattu aika ei ollut riittävää. Sisällöltään kerho oli monipuolinen ja siinä otettiin huomioon, mistä tytöt olivat kiinnostuneita. Tytöt olivat kerhossa aktiivisia toimijoita ja keskustelijoita.

6.3 Kerhon toiminta seurakunnassa

Seurakunnissa tehtävä varhaisnuorisotyö on työtä, jolla pyritään tavoittamaan kouluikäisiä ja saada heitä mukaan seurakunnan toimintaan. Varhaisnuorisotyön tarkoituksena on tukea kristilliseen kasvatukseen ja elämän- sekä elämisen taitojen hyödyntämistä (Ritokoski 2010, 32). Kristillisen varhaisnuorisotyön juuret ovat löydettävissä 1800-luvun lopusta (Launonen 2010, 252). Elämäntaidot ja kristillisen kasvatuksen arvot täydentävät toisiaan. Kristillisen

kasvatuksen tavoitteena on antaa hyviä rakennusaineita elämään (Pihkala 2010, 93).

10-11-vuotiaana lapsen ajattelussa ja asenteissa uskoa kohtaan alkaa tapahtumaan muutoksia. On normaalia, että kyseisten ikävuosien aikana lapsi haluaa itse selvittää mitä hän ajattelee ja mihin uskoo. Tuossa vaiheessa lapsen on hyvä saada opetusta uskon asioista. On tärkeää, että lapsella on aikuinen läsnä elämässä, jonka kanssa voi etsiä vastauksia vaikeisiin ja askarruttaviin kysymyksiin uskonnosta. (Kinnunen 2011, 31-36.)

Yksi seurakunnan varhaisnuorisotyön tärkeimmistä yhteistyökumppaneista on koulu. Koulu ja seurakunta ovat luoneet suunnitelmia yhteistyölle, jonka avulla tavoitetaan koko ikäluokka. Koulun ja seurakunnan yhteistyön siemenenä kasvaa uusia suhteita ja se lisää alueen toimijoiden verkostoitumista. Seurakunnan ja koulun yhteistyö voi olla monipuolista, kunhan sille annetaan mahdollisuus. Seurakunta voi tarjota koululle uusia oppimisympäristöjä sekä asiantuntemustaan eri kouluaiheisiin liittyen. (Suomen evl.-luterilainen kirkko. Koulu ja kirkko. Kumppanuuden korit.)

Koulu ja seurakunta harjoittavat yhteistyötään esimerkiksi perinteisten juhlien kautta. Koulu voi myös pyytää seurakuntaa järjestämään jumalanpalveluksia, päivänavauksia tai konsertteja. Näihin uskonnollisiin tilaisuuksiin saavat osallistua kaikki oppilaat huoltajan suostumuksella, riippumatta mihin uskontokuntaan oppilas kuuluu. Seurakunta pystyy tarjoamaan lisäksi erilaisia aktiviteetteja kuten välituntitoimintaa, ryhmäyttämistä, kerhoja, leirejä tai retkiä. Seurakunnilla on valmiudet tukea kouluyhteisöjä kriisin tai surun kohdatessa. (Suomen evl.-luterilainen kirkko. Koulu ja kirkko. Kumppanuuden korit.)

Seurakunnan yhteistyö koulun kanssa voidaan ajatella olevan yhteisöllisyyttä rakentavaa. Sillä koulu tavoittaa kaikki alueen lapset ja kokoaa heidät kirjaimellisesti yhteen, esimerkiksi joko päivänavaukseen tai muuhun kokoontumiseen. (Pihkala 2010, 94.) Jotta lasta ja hänen kehitystään kehittävästä

toiminnasta saataisiin mahdollisimman pitkäjänteistä, olisi hyvä saada koulun ja seurakunnan työntekijät mukaan tukemaan ja jatkamaan toimintaa. Myös seurakunnan varhaisnuorisotyöllä halutaan saavuttaa kauaskantoisia vaikutuksia (Jansa 2010, 270).

Monet seurakunnan varhaisnuorisotyöntekijät ovat Ritokosken (2010) tekemässä haastattelussa kertoneet omia henkilökohtaisia tavoitteitaan omalle työlleen. Yksi haastatelluista mainitsi, että haluaa antaa nuorille sellaisen aikuisen, joka kuuntelee ja on turvallinen (Ritokoski 2010, 35). Kaksi tärkeintä työmuotoa varhaisnuorisotyössä haastateltujen mukaan ovat kerhotoiminta ja koulun kanssa tehtävä yhteistyö (Ritokoski 2010, 39). Olisi siis täysin mahdollista käyttää tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerhoa varhaisnuorisotyön menetelmänä sekä kristillisen kasvatuksen ja arvojen oppimisalustana.

Koska tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerhossa keskitytään opettelemaan erilaisia keinoja hyväksyä omat tunteensa ja keskustelemaan niistä, voisi seurakunta käyttää Raamattua apuna kerhon tapaamisilla. Raamattu on Jumalan tapa puhua meille ja sieltä voi löytyä tukea erilaisten elämäntilanteiden käsittelyyn ja hallintaan. (Ukkonen 2015, 13.) Raamattua voidaan siis käyttää tukivälineenä vaikeista asioista puhumiseen. Jos Raamattua päädytään käyttämään kerhossa opetusvälineenä, olisi hyvä ottaa huomioon lasten kehityksen taso.

Kerhoa voidaan käyttää monipuolisesti seurakunnan toiminnassa. Tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerho voi toimia seurakunnassa kehittääkseen ja lisätäkseen seurakunnan tyttötyötä. Kerhoa voi mahdollisesti tarjota kesäkurssina tai -leirinä lapsille ja nuorille. Kerhoa on mahdollista testata esimerkiksi rippikoulussa, jos siellä ilmenee tarvetta paneutua tyttöjen osallisuuteen ja kannustamiseen.

Tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerhoa voisi verrata myös seurakunnan tarjoamaan ohjelmakerhoon. Ohjelmakerho on yhdestä kahteen tunnin mittainen

kokonaisuus, jossa tehdään jotain kohderyhmälle sopivaa toimintaa. Ohjelma-kerho jatkuu yleensä puolen vuoden ajan. (Jansa 2010, 270.) Kun kerhoa lähdetään aloittamaan, olisi hyvä huomioida, että työntekijällä on mahdollisuus työskennellä puolen vuoden ajan. Huomioon tulee ottaa myös kerholle varattava aika ja paikka.

Seurakunta voi tarjota kerhotoimintaa monikulttuurisista perheistä tuleville tytöille. Tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerhon kautta he voivat tutustua sekä omiin kulttuureihinsa että toisten tyttöjen kulttuureihin paremmin. Tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerho voi toimia tasa-arvoisena kohtaamisalustana erilaisten maailmankatsomusten väelle. Kirkkoa on myös ohjeistettu tekemään tuttavuutta toisten uskontojen piireihin esimerkiksi tutustumiskäynnin merkeissä. Seurakunnan olisi hyvä edistää tällaista monikulttuurista yhteistyötä esimerkiksi koulujen kanssa (Pihkala 2010, 100).

Monikulttuurisen toiminnan myötä kirkolla olisi mahdollisuus uudistaa ja kehittää varhaisnuoriso- ja nuorisotyötään kansallisella tasolla. Kirkon lainmukainen tarkoituskin on opettaa ihmisiä rakastamaan lähimmäisiään; kyseinen ajatus voi toimia kerhon perustavana arvona ja esimerkiksi myös yhden kerran teemana. Kerhotoiminnan järjestämisellä seurakunnat voivat työstää yhteisöllisyyttä ja edistää eri kulttuureista tulevien välistä yhteistyötä, yhdessä tyttöjen kanssa.

Yhteiskuntamme on suurimmalta osin pärjäämistä ja suorittamista korostava. Tämä tuo omalla tavallaan lisää paineita lasten harteille. Koulu, arvosanat, kaverit ja harrastukset. Seurakunnan olisi mahdollista toimia lapsille sellaisena paikkana, jossa kaikki suorituspainet unohdetaan (Kukkasniemi & Kukkasniemi 2016, 172). Tätä tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerho pyrkii tarjoamaan, sellaista toimintaa, jossa saa olla juuri sellainen kuin on.

Seurakunnan työntekijät, esimerkiksi nuorisotyön ohjaaja ja diakonia työntekijä osallistuvat yhä enenevässä määrin varhaisnuorisotyöhön, johon kuuluvat

7-14-vuotiaat kouluikäiset, muun muassa perhetyön kautta (Jansa 2010, 269). Mikäli tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerho järjestettäisiin seurakunnan tiloissa tai esimerkiksi nuorisotyön ohjaajan ja diakonia työntekijän johdolla, olisi edellä mainituilla ammattilaisilla mahdollisuus auttaa myös tyttöjen perheitä. Kerhon toiminnan edetessä osallistujat ja ohjaajat käyvät toisilleen yhä tutummaksi, jolloin on helpompi kertoa haasteista omassa perheessä. Tuolloin on tärkeää, että tytöillä on käytettävissään diakoni, joka pystyy tarjoamaan koko perheelle sekä henkistä että fyysistä tukea. Tukikeinot voivat olla esimerkiksi henkilö- tai perhekohtaiset tapaamiset diakonin kanssa, hengellisistä asioista keskusteleminen, ruoka-avun antaminen tai taloudellinen tuki harrastustoimiin.

Diakoniatyöntekijöiden eettiset ohjeet perustuvat kristillisiin arvoihin ja diakoniatyöntekijöiden perustehtäviin. Niiden tarkoituksena on ohjata diakoniatyöntekijöiden joka päiväistä eettistä päätöksentekoa. Diakonia työntekijöiden eettiset ohjeet ilmenevät lähimmäisenrakkautena, ihmisarvon kunnioittamisena, oikeudenmukaisuutena ja vastuullisuutena. Diakonia työntekijöiden eettisten ohjeiden tarkoituksena on myös tuoda yhteisöllisyyttä eli edistää kommunikointia yhteisöjen ja yksilöiden välillä. (Diakoniatyöntekijöiden liitto 2016.) Näitä eettisiä ohjeita noudattamalla, tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerhon ohjaaja tekee parhaansa. Eettisten ohjeiden avulla pidetään huoli myös asiakkaan, tässä tapauksessa kerhoon osallistujan, toiveiden toteutumisesta ja arvokkaasta kohtaamisesta.

Nykypäivänä voidaan kuvitella, ettei uskonto näy koulumaailmassa, mutta se on siellä jo valmiina. Suomessa suurin osa väestöstämme kuuluu vielä luterilaiseen kirkkoon, jolloin suurin osa kouluikäisistä ovat myös luterilaisia. (Pihkala 2010, 95.) Kouluissa opetellaan kristinuskolle tärkeitä elementtejä – lähimmäisenrakkautta ja elämäntaitoja. Koulun ja kirkon yhteistyö haastaa seurakuntia kehittämään toimintaansa asiakkaiden näköiseksi (Pihkala 2010, 97). Haasteena seurakunnan toiminnassa on lasten tavoittaminen. Viidesluokkalaisella voi olla harrastus ja koulu vie suurimman osan heidän ajastaan. Tästä näkökulmasta seurakunnan tulisi hyödyntää yhteistyötä koulun kanssa.

Seurakunta voi tulla vetämään tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerhoa osallistujien koululle.

7 POHDINTA

7.1 Opinnäytetyön eettisyys

Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä -oppaassa neuvotaan huomioimaan eettinen toiminta kehittämistyössä. Esimerkiksi ryhmän tapaamiset suunnitellaan ja toteutetaan niin, että ne ovat kaikkia kunnioittavia, vuorovaikutus osallistujien välillä on tasa-arvoista ja tekemisestä korostuu oikeudenmukaisuus. (Diak 2010, 11-12.) Eettisyydellä turvataan osallisuuden toteutuminen kerhon toiminnassa.

Ennen kerhotoiminnan aloittamista, hain tutkimuslupaa Vantaan kaupungilta. Hain tutkimusluvan koska opinnäytetyöhöni liittyi kouluikäisiä lapsia. Vantaan kaupungilta täytyy pyytää lupa jos tutkimukseen, opinnäytetyöhön tai muuhun vastaavaan tuotokseen liittyy alaikäiset lapset.

On eettisesti perusteltua, että kerhon osallistujiksi valittiin vain tyttöjä. Tällä päätöksellä pyritään pitämään huoli tyttöjen oikeuksista ja heidän tukemisestaan. Kerhossa eettisyys näkyi yhteisistä säännöistä, joiden avulla taataan jokaisen yksilön kunnioittaminen. Yksi säännöistä oli vaitiolovelvollisuus. Vaitiolovelvollisuudella pidetään huoli, että tyttöjen kertomat asiat jäävät asianomaisten tietoon.

Turvallisuuden ja luotettavuuden takaamiseksi, ohjaajilla tulee olla ammatilliset velvoitteet mielessä. Jos kerhon aikana ilmenee akuutti huoli, on tuolloin kerhon ohjaajalla tai esimerkiksi seurakunnan työntekijällä velvollisuus viedä tieto eteenpäin oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaan (L 1287/2013). Lasten ja nuorten kanssa työskennellessä on erityisen tärkeää pitää huolta heidän

anonymiteettinsä suojelemisesta. Kyse on alaikäisistä henkilöistä, joten heidän turvallisuuteensa ja yksityisyytensä on ohjaajan vastuulla. Opinnäytetyössä on huolehdittu osallistujien anonymiteetista, jättämällä heidän nimensä ja koulunsa pois tekstistä.

7.2 Tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerhon kehittäminen

Ajan käyttö ja tilojen varmistaminen ovat tärkeä osa kerhon tapaamisia. Kerhon tapaamisien olisi hyvä kestää vähintään yhden tunnin ja kolmenkymmenen minuutin ajan. Pidempi kestoisella tapaamisajalla ehditään paneutua aiheeseen syvemmin. Tilat on hyvä varmistaa etukäteen ja ne voi varata joko opettajien kautta koululta tai seurakunnan varausjärjestelmästä.

Kokoontumiset olisi hyvä ajoittaa eri viikonpäiville, jotta oppilaat pysyvät oppiaineissa muun luokan mukana. Suosittelen ottamaan vanhempia mukaan enemmän kerhon toimintaan, sillä heidän osallisuutensa vahvistaa myös heidän lastensa tuntemuksia. Kasvatuskumppanuus tarkoittaa ammattilaisten ja vanhempien suhdetta, jolloin he tietoisesti sitoutuvat lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseen. He ovat molemmat ammattilaisia mutta tuntevat lapsen eri tavoin. (Määttä & Rantala 2016, 106.)

Vanhempien mukaan ottaminen toimintaan voi tarjota uusia mahdollisuuksia vaikuttaa tyttöjen tunne- ja vuorovaikutustaitoihin. Vanhemmille tiedotettaessa kerhotoiminnasta on tärkeää ilmoittaa selkeästi mitä ollaan tekemässä. Tiedottaminen voi tapahtua sähköisesti esimerkiksi Wilma -järjestelmän tai perinteisen lupalomakkeen avulla. Informaatio- ja osallistumisviestiä kirjoitettaessa, tulee huomioida osaavatko kaikki vanhemmat suomen kieltä. Muussa tapauksessa on hyvä kirjoittaa tiedotteet vanhemmille myös englanniksi.

Kerhon tapaamisista tai muista muutoksista viestimiseen voidaan käyttää Whatsapp-sovellusta. Siellä on mahdollista käyttää ryhmäkeskustelua, jolloin voidaan lisätä kaikki kerhoon osallistujat samaan keskusteluun. Ryhmäkeskustelua voitaisiin käyttää esimerkiksi tapaamispaikan tai paikalla olon varmistamiseen. Sovelluksen käyttämistä pitäisi kuitenkin rajata ja tytöille pitäisi kertoa, että ohjaajat vastaavat ryhmäkeskustelun viesteihin vain työajalla.

Tytöille voi tarjota omat vihot, joihin he voisivat itsenäisesti tai tehtävän ohella kirjoittaa omia ajatuksiaan ja tunteitaan käsitellyistä aiheista. Vihkoa voi käyttää niin kuin se itselle hyvältä tuntuu. Jos koululla tai seurakunnalla on resursseja käytettävissään, tytöille voisi tarjota pientä välipalaa tapaamisien alussa, näin saataisiin korkeampi vireystaso kaikille ja mukava yhteinen aloitushetki.

7.3 Pohdinta ja arviointi

Tavoitteena tälle opinnäytetyölle oli kehittää ja mallintaa tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerho. Menetelmänä opinnäytetyössä käytettiin kehittämiskeskisyyttä, positiivista pedagogiikkaa ja lapsien osallistamista toiminnan suunnitteluun. Lopputuloksena on kerho, jonka pohjalta on kirjoitettu ohjeet mallintamaan tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerhoa. Kerhoa voidaan soveltaa sosiaali-, terveys- ja seurakunnan aloilla. Kirjallisessa tuotoksessa tuodaan esiin kehittämiseen tärkeitä näkökulmia. Opinnäytetyössä avataan niitä näkökulmia mistä kerhoa on toteutettu.

Opinnäytetyön valmis tuotos on tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerhon malli, jonka avulla sosiaali-, terveys- tai kirkon alan ammattilainen voi aloittaa kerho toiminnan. Valmiin kerhon malli noudattaa turvallisen ja kunnioittavan tyttötyön periaatteita. Kerhossa otetaan huomioon tyttöjen osallistaminen ja kuullaan heidän toiveensa.

Kommunikoinnissa pyritään käyttämään positiivisen pedagogiikan ohjeita eli annetaan tytöille positiivista palautetta ja rohkaistaan heitä. Kerho toteutettiin pienryhmä menetelmällä. Tätä tukee tutkittu tieto, jonka mukaan sosiaali- ja terveysalan asiantuntijat ovat huolissaan koulujen ryhmäko'osta ja lapsien kokemasta ärsykkeiden yliannostuksesta. (Määttä & Rantala 2016, 10.) Pienryhmä toiminta on lapsille vähemmän kuormittavaa ja pienryhmässä jokaisella lapsella on enemmän tilaa ilmaista itseään.

Ohjaajan rooli on tärkeä kerhon toiminnassa. Ohjaajan tulee pyrkiä positiivisen kommunikoinnin lisäksi dialogisuuteen. Dialogisuus tarkoittaa kuuntelevaa keskustelemista. Dialogisuudella voidaan tarkoittaa myös avointa ja suoraa keskustelua, jolla pyritään saavuttamaan molemmin puolista ymmärrystä. (Terveystieteiden tutkimuskeskus. Lapset, nuoret ja perheet. Työn tueksi. Dialogisuus ammattilaisen ja perheen välillä.) Dialogisuuden avulla ohjaaja pystyy vahvistamaan oppilaiden osallisuuden tunnetta.

Dialogisuudessa täytyy muistaa, että monissa tilanteissa dialogin onnistuminen vaatii selkeitä rakenteita ja yhdessä sovittua johtajuutta. Ryhmän toimivuuden kannalta on tärkeää, että kaikille on selvää, kuka on vastuussa. Ryhmän jäsenten kanssa sovitaan yhteisistä säännöistä, jotka kantavat toimintaa eteenpäin. Ohjaajan on hyvä muistaa liikkuva dialogi. Liikkuva dialogi on joustavuutta, jonka avulla liikutaan omasta roolista yhteiselle tasolle. Näin annetaan tilaa puheelle, vastaanottajalle ja vuorovaikutukselle. (Alhanen 2018.) Toimiva dialogisuus on esimerkiksi pyrkimystä ymmärtää, miksi oppilaalla on poissaoloja. Tuolloin ei keskitytä itse poissaolemiseen vaan poissaolon syyhyn.

Lapsissa ja nuorissa on paljon potentiaalia, siksi meidän täytyy taata heille heidän oikeuksiensa toteutuminen. Lapsilla ja nuorilla on oikeus olla mukana suunnittelemassa omaa elämäänsä koskevia muutoksia. Lapsen oikeudesta osallistua itseään koskevien päätöksiin suunnitteluun on määrätty Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksessa lapsien oikeuksista (Unicef. Lapsen oikeudet. Mikä on lapsen oikeuksien sopimus?).

Koen kehittyneeni opinnäytetyönprosessin aikana paljon sosiaali- ja kirkon alan ammattilaisena. Kerhon toiminta vaati omien taitojen soveltamista. Sosionomin ammattitaitoa, diakonin herkkyyttä, omaperäistä luovuutta ja teoreettisen tiedon etsimistä.

7.4 Jatkokehittämisideoita

Konkreettisia kehittämisen kohteita kerhon toiminnassa ovat tapaamisien ajankohta ja kesto. Tavoitteellisen kerhon toimintaa olisi hyvä jatkaa ainakin yhden koulu lukukauden verran. Koulujen lukukauden kesto on yleensä noin kuusi kuukautta. Tapaamisien tulisi kestää vähintään puolitoista tuntia ja niiden aikana suositellaan noudatettavan strukturoitua järjestystä.

Jatkokehittämisideana tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerhossa voidaan keilla käyttäytymisen ja tunteiden vahvuuksien arviointivälinettä (KTA). Sen avulla mitataan positiivisia asioita oppijassa ja hänen ympäristössään. (Hotulainen, Lappalainen & Sointu 2014, 241.) Sen avulla voidaan selvittää osallistujien vahvuuksia ja miten niitä voidaan tukea.

KTA on suomennettu yhdysvaltalaisesta Behavioral and emotional rating scale-2 -mittarista (Hotulainen ym. 2014, 241). KTA arvioi oppilaan vahvuuksia 52 väittämällä ja kaikki väittämät ovat positiivisia. Niiden tarkoituksena on tuoda esille oppilaiden käyttäytymiseen, sosiaalisten suhteiden ja tunteiden hallintaan liittyviä vahvuuksia, osaamista, itsetuntemusta ja itseluottamusta. (Hotulainen ym. 2014, 242.) KTA on osoittautunut luotettavaksi ja toimivaksi välineeksi luotaessa yhteistyötä kodin ja koulun välille (Hotulainen ym. 2014, 242). KTA:n avulla voidaan selvittää kerhoon osallistujien sosiaalisia vahvuuksia ja keskittyä niiden tukemiseen heidän itsetuntonsa kasvattamiseksi.

Laajempi jatkokehittämisidea on tutkimus, jonka tavoitteena on selvittää, miten tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerho toimii täysin erilaisissa toimintaympäristöissä. Kerhoja voitaisiin tutkia esimerkiksi suomen- ja ruotsinkielisissä kouluissa tai kansainvälisessä koulussa. Lisäksi olisi innostavaa kokeilla jatkaa kyseisen tunne- ja vuorovaikutustaitojen kerhon tyttöryhmän kanssa, kuinka kerhon toiminta soveltuisi yläkoulun luokka-asteille.

LÄHTEET

- Alasaarela, J. (2018). *Sinä Pystyt!* Helsinki: readme.fi
- Alhanen, K. (27.3.2018). Luottamuksen ja ymmärryksen synty dialogissa, Lapsen paras – yhdessä enemmän. Pääkaupunkiseudun lapenhanke. Dialogisuus monitoimijaisessa yhteistyössä. [Luento] Helsinki: Allergiatalo
- Bellamine, L. (2018). *Library of Feelings – Tunteiden kirjasto värityskirja*. Helsinki: AITO Graphics. Saatavilla <https://aitographics.com/product/library-of-feelings-book/>
- Broberg, A., Almqvist, K. & Tjus, T. (2005.) *Klininen lapsipsykologia*. Saatavilla <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789513757250>
- Bryant, A. (2018). The Effect of Social Media on the Physical, Social emotional and Cognitive Development of adolescents. Saatavilla 24.9.2018 https://scholarworks.merrimack.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1036&context=honors_capstones
- Diakonia-ammattikorkeakoulu (2010.) Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. (5. uud. p.) Tampere: Juvenes Print Oy.
- Diakoniatyöntekijöiden liitto (2016.) *Diakoniatyöntekijöiden eettiset ohjeet*. Saatavilla https://www.dtl.fi/media/dtl_eettisetohjeet_2016.pdf
- Hohti, R. & Karlsson, L. (2012.) Kevätjuhlat – koululaisena toimimisen tilat ja rajat. Teoksessa Pekkarinen, E., Vehkalahti, K. & Myllyniemi, S. *Lapset ja nuoret instituutioiden kehyksissä*. (s.128-142) Saatavilla 31.10.2018 <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/103052/elinolot%20vuosikirja%202012.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Hotulainen, R., Lappalainen, K. & Sointu, E. (2014.) Lasten ja nuorten vahvuuksien tunnistaminen. Teoksessa: Uusitalo-Malmivaara, L. (toim.) *Positiivisen psykologian voima*. (s. 233-248) Saatavilla <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/978-952-451-632-7>
- Jansa, K. (2010.) Varhaisnuorisotyö seurakunnassa. Teoksessa Jokela, E. & Pruuki, H. (toim.) *Jo iso, vielä pieni: Kouluikäisen lapsen maailma*. (s. 269-285) Saatavilla <https://www.ellibslibrary.com/book/978-951-627-832-5>

- Karlsson, L. (2006). Lapsitiedosta lasten omaan tietoon ja kulttuuriin. Teoksessa L. Karlsson (toim). *Lapset kertovat...* Karlsson Liisa (toim.). *Stakes*. Stakesin työpapereita 9/2006. Helsinki. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75269/Tp9-2006.pdf?sequence=1>
- Keltikangas-Järvinen, L. (2011). *Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot*. WSOY. Google Books. Saatavilla 24.9.2018 https://books.google.nl/books?hl=fi&lr=&id=WKdcAwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT6&dq=%22Sosiaalisuus+ja+sosiaaliset+taidot%22&ots=gCdNj53SsP&sig=SVumDBWUURuxBvpsMsjPlaHyYgw&redir_esc=y#v=onepage&q=%22Sosiaalisuus%20ja%20sosiaaliset%20taidot%22&f=false
- Kiilakoski, T. & Gretschel, A. (toim.) (2012). Muistiinpanoja demokratiaoppitunnista – Millainen on lasten ja nuorten kunta 2010-luvulla? *Nuorisotutkimusseura*. Verkkojulkaisu 57. Saatavilla http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/muistiinpanoja_demokratiaoppitunnista.pdf
- Kumpulainen, K., Mikkola, A., Rajala, A., Hilppö, J. & Lipponen, L. (2014.) Teoksessa: Uusitalo-Malmivaara, L. (toim.) *Positiivisen psykologian voima*. (s. 199-215) Saatavilla <https://www.elibrary.com/fi/book/978-952-451-632-7>
- L 1287/2013. Oppilas- ja opiskelijahuolto laki. Saatavilla 10.7.2018 <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287>
- L 1301/2014. Sosiaalihuoltolaki. Saatavilla 5.11.2018 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>
- Lankinen, M. & Jufa, A. (2011). *Voimaneidot: Opas tyttöjen oman voiman haltuunoton ja aggression hallinnan tukemiseen*. [Helsinki]: Terapeida. Saatavilla <http://setlementti-fi-bin.directo.fi/@Bin/56d0b12c0c669880ac03ac885207213d/1540378530/application/pdf/1018809/Voimaneidot,%20opas%20tytt%C3%B6jen%20oman%20voiman%20haltuunoton%20ja%20aggression%20hallinnan%20tukemiseen.pdf>
- Launonen, P. (2010.) Kristillinen varhaisnuoristotyö 1800-luvun lopulta 2000-luvun alkuun. Teoksessa Jokela, E. & Pruuki, H. (toim.) *Jo iso*,

- vielä pieni: Kouluikäisen lapsen maailma.* (s. 252-268) Saatavilla <https://www.ellibslibrary.com/book/978-951-627-832-5>
- Luxmoore, N. (2001). *Listening to Young People in School, Youth Work and Counselling.* London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers. Saatavilla https://diak.finna.fi/Record/nelli18_diak.1000000000004711
- Mathematic Shed. Inside Out Feelings. Saatavilla 27.8.2018 <http://www.mathematicshed.com/miscellaneous.html>
- Mulari, H. & Eischer, H. (2012.) Tyttötyön kansio. Tyttötyön verkosto -hanke. Suomen Setlementtiliitto ry. Saatavilla 1.11.2018 <https://www.setlementti.fi/sukupuolisensitiivisyys/materiaalipankki/tyttotyon-kansio/>
- Mäntymaa, M., Puura, K., Aronen, E. & Synnöve, C. (2016.) *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria.* Saatavilla 31.10.2018 <http://www.oppiportti.fi/op/ljn00203/do>
- Määttä, P. & Rantala, A. (2016). *Tavallisen erityinen lapsi: Onnistuneen yhteistyön arvoitusta ratkomassa* (2. painos.). Saatavilla <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/978-952-451-748-5>
- Niinistö, J. (2017). *Vantaan hyvinvointikatsaus 2017.* [Powerpoint] Saatavilla 23.8.2018 http://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/138714_Vantaan_hyvinvointikatsaus_2017.pdf
- Nuorisobarometri 2017, Valtion nuorisoneuvosto. Saatavilla 10.4.2018 https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2018/03/Nuorisobarometri_2017_WEB.pdf
- Nurmi, J.-E.; Ahonen, T.; Lyytinen, H.; Lyytinen, P.; Pulkkinen, L. & Ruoppila, R. (2014). *Ihmisen psykologinen kehitys.* Saatavilla <https://www.ellibslibrary.com/book/978-952-451-617-4>
- Nurmi, S. (2016.) Eettinen lapsi. Teoksessa Jokela, E. & Pruuki, H. (toim.) *Jo iso, vielä pieni: Kouluikäisen lapsen maailma.* (s. 191-208) Saatavilla <https://www.ellibslibrary.com/book/978-951-627-832-5>
- Näre, S. (2010.) Kouluikäinen tyttö. Teoksessa Jokela, E. & Pruuki, H. (toim.) *Jo iso, vielä pieni: Kouluikäisen lapsen maailma.* (s. 44-60) Saatavilla <https://www.ellibslibrary.com/book/978-951-627-832-5>

- Oinas, E. (2015.) Osallistavan terveystieteiden haasteet – mitä on tyttötyö tyttöjen ehdoilla? Teoksessa Kokko, S. & Puuronen, A. *Terveystaju: Nuoret, politiikka ja käytäntö*. Saatavilla <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/terveystaju.pdf>
- Opetushallitus (2018.) Yleissivistävä koulutus. Esi- ja perusopetus. Kerhotoiminta. Tavoitteet. Saatavilla 19.11.2018 <https://edu.fi/perusopetus/kerhotoiminta>
- Pekkarinen, E., Vehkalahti, K. & Myllyniemi, S. (2012). Lapset ja nuoret instituutioiden kehityksessä. Saatavilla 31.10.2018 <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/103052/elinolot%20vuosikirja%202012.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Pihkala, P. (2010.) Seurakunnan ja koulun yhteistyö. Teoksessa Jokela, E. & Pruuki, H. (toim.) S. *Jo iso, vielä pieni: Kouluikäisen lapsen maailma*. (s. 93-113) Saatavilla <https://www.elliibrary.com/book/978-951-627-832-5>
- Punnonen, V. (2016). Sukupuolisensitiivinen sosiaalinen nuorisotyö. Teoksessa T. Hoikkala & A. Sell (toim.) *Nuorisotyötä on tehtävä – Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet*. (s. 605-627). Saatavilla <https://www.elliibrary.com/book/978-952-5464-31-3>
- Ritokoski, S. (2010). *Työ jolla on tulevaisuus – Seurakunnallisen varhaisnuorisotyön ydin ja haasteet työntekijöiden kuvaamina*. Saatavilla http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86719/A_28_ISBN_9789524931090.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Siljamäki, K. (2012.) Vuorovaikutteiset tyttöryhmät. Teoksessa Mulari, H. & Eischer, H. (2012.) *Tyttötyön kansio*. (s. 31-44.) Tyttötyön verkosto -hanke. Suomen Setlementtiliitto ry. Saatavilla 1.11.2018 <https://www.setlementti.fi/sukupuolisensitiivisyys/materiaalipankki/tyttotyon-kansio/>
- Sourander, A.; Kurki, M.; Ristkari, T.; Luntamo, T.; Kurki, M.; Mishina, K.; Korpilahti-Leino, T.; Hinkka-Yli-Salomäki, S.; Suominen, A.; Lempinen, L.; Kinnunen, M.; Zadkova, A.; Lehtola, M.-M.; Sourander, S.; Hurme, S.; Aarnipuu, S.; Kokkonen, P.; Suilamo, M.; Mänuksela, M.; Lamminen, K.; Sinokki, A. & Lindroos, J. (2015,

- 2018). *Voimaperheet*. Turun Yliopisto. Lastenpsykiatrian tutkimuskeskus. Saatavilla <https://www.utu.fi/fi/yksikot/med/yksikot/lastenpsykiatrian-tutkimuskeskus/tutkimus/voimaperheet/Sivut/home.aspx>
- Sourander, A.; McGrath, P. & Ristkari, T. (2015.) Internet-Assisted Parent Training Intervention for Disruptive Behavior in 4-Year-Old Children. A Randomized Clinical Trial. *Jama Psychiatry*. Saatavilla <https://jamanetwork.com/journals/jamapsychiatry/fullarticle/2494708?applied=scweb>
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Koulu ja kirkko. Kumppanuuden korit - Seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen kumppanina. Saatavilla 19.11.2018 https://koulujakirkko.evl.fi/wp-content/uploads/2018/09/KH_4koria_012018_www.pdf
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Lapset, nuoret ja perheet. Työn tueksi. Dialogisuus ammattilaisen ja perheen välillä. Saatavilla 28.8.2018 <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon-tueksi/varhaisen-avoin-yhteistoiminta/dialogisuus-ammattilaisen-ja-perheen-valilla>
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelu käsikirja. Työprosessit. Lapsen osallisuus. Saatavilla 23.8.2018 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>
- Thitz, P. (2013). *Seurakunta osallisuuden yhteisönä*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. (Akateeminen väitöskirja, Itä-Suomen Yliopisto). Saatavilla http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-493-214-1/urn_isbn_978-952-493-214-1.pdf
- Ukkonen, T. (2015). *Minä olen- Raamatunopetusmateriaali* (Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalian koulutusohjelma). Saatavilla http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/101999/Ukkonen_Taneli.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Unicef. Lapsen oikeudet. Mikä on lapsen oikeuksien sopimus? Saatavilla 31.10.2018 <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>

LIITE 1.

Haastatteluluvan pyytäminen vanhemmilta Wilma-viestillä

Hei!

Nimeni on Ida Kelavuori ja olen sosionomi-diakoni opiskelija Diak Ammattikorkeakoulusta. Olen ollut koulukuraattori Essi Esimerkin harjoittelussa tämän kevään aikana. Aikaisemmin keväällä vedimme yhdessä kuraattorin kanssa vuorovaikutus- ja tunnetaitojen -kerhoa tyttärelle. Keskustelimme kerhon tapaamisissa erilaisista tunteista ja tunnereaktioista, sosiaalisesta mediasta ja siellä käyttäytymisestä sekä opettelimme kaveritaitoja.

Tästä aiheesta kiinnostuneena, teen opinnäytetyöni aiheeseen liittyen. Minulla olisi tarkoituksena haastatella tyttöjä ryhmässä, ja kysyä heiltä mitä mieltä he olivat tapahtuneesta kerhosta? Kokivatko tytöt kerhon tarpeelliseksi, saivatko he sieltä tukea ja oliko tapaamisiin helppo tulla?

Ryhmähaastattelu on tiistaina 8.5.2018 kello 9.00 Esimerkki koululla. Tavoitteenani on kuulla kerhoon osallistuneiden oppilaiden mielipiteitä, ja ideoida heidän kanssaan miten vuorovaikutus- ja tunnetaitojen -kerhoa voidaan kehittää lapsen näkökulmasta mielekkäämpään suuntaan.

Pyydänkin teiltä vanhemmilta lupaa, saisiko teidän lapsenne osallistua tähän haastatteluun? Vakuutan, että haastattelun tulokset ja kaikki oppilaisiin liittyvät tiedot pysyvät tietoturvattuina. Vastauksenne voitte lähettää takaisin Wilma-viestinä kuraattori Essi Esimerkille. Mikäli kiinnostuitte opinnäytetyöstä, on teidän mahdollista saada kopio tekemästani opinnäytetyöstä syksyllä 2018. Jos haluatte lisätietoa haastattelusta tai teillä nousee kysymyksiä, voitte osoittaa kysymykset kuraattori Essi Esimerkille tai minulle sähköpostiini ja vastaamme teille.

Ystävällisin terveisin

Ida Kelavuori

Sähköposti: ida.kelavuori@student.diak.fi